

Збірник Хліборобської України

(Неперіодичний орган)

Рік 1931

Том I.

Складено під загальним проводом

† Вячеслава Липинського

при співучасти

Володимира Залозецького, Николи Кочубея,
Василя Кучабського, Романа Метельського
і Михайла Савур-Ципріяновича.

Прага 1931.

Видання Брацтва Українських Клясократів-Монархістів, Гетьманців.

† Вячеслав Липинський.

Вступне слово.*)

I.

Десять літ тому з'явилась перша книжка „Хліборобської України“ і десять літ тому був заснований „Український Союз Хліборобів Державників“. Початок сформулювання ідеї і початок спроби її здійснення.

Радістні і сумні роковини. Радістні — бо ідея наша має вже нині, по десятках літах, своїх вірних та її розуміючих борців. Крім того почала вона поширятись серед українського громадянства, впливаючи в деякій мірі на еволюцію його дотеперішніх способів політичного думання.

Сумні — бо ідея гетьманська найшла найменше зрозуміння як раз серед організованих гетьманців. Перша організаційна спроба здійснення ідеї не вдалась. Вона скінчилася нечуваним навіть серед наших примітивних політичних відносин скандалом: вимогою організації, поставленою свому ідейному провідникові, щоб він признав себе духовно зломаним. Іншими словами: організація, покликана для здійснення ідеї, признала повну беззвартність цієї ідеї. Бо що варта ідея, яка навіть свого виразника не встане охоронити від „духового зломання“?

Звідки оце парадоксальне видовище? Нині, по літах внутрішньої боротьби, що поглинула непродуктивно стільки сил; — нині, коли пройшов вже найгостріший біль, спричинений ділами деяких „сердечних приятелів“ і „вдячних учнів“ — настав час дати спокійну відповідь на це питання.. Настав час від другорядного відділити основне — найти очуття хaosом боротьби ядро, яке цієї внутрішньої боротьби і організаційної невдачі стало джерелом і первопричиною.

Ім'я йому: персоніфікація ідеї гетьманської вже тут, на еміграції. Персоніфікація взагалі і персоніфікація в невідповідній особі. Друге — дало свої розкладаючі наслідки там, де сягав вплив цієї особи: в верхах, в проводі організації.

*) Це — призначене для публікації, яку отсім даємо в руки читача, — „Вступне слово“ є останнім твором бл. п. В. Липинського. Покійний закінчив його коротко перед своєю смертю в квітні 1931. Друкується що до найменших подробиць згідно з оригіналом. (Замітка Видавництва).

Перше — викривило і штовхнуло на хибний шлях взагалі всю організацію. Про друге говориться (по скільки взагалі про такі річі можна говорити) в моїм комунікаті.*). Про перше — далеко важніше — бо рішаюче не тільки для минувшини, але і для будуччини, має сказати це вступне слово до „Гетьманця“**) — прямого наслідника нашої дотеперішньої праці — якого завданням: добре продовжити, а зле направити.

II.

Сформулювання ідеї Української Держави почалось з хвилиною упадку реальних спроб збудовання цієї Держави. Явище в життю людських громад звичайне. „Бо не оживе, як не помре“. Рухи стихійні, рухи з нічим не обмеженою грою несформульованих і неупорядкованих хотінь, не кінчаються перемогою. Без болю, без страждань, без смерти, ніщо не родиться на світі. Громадянство, що хоче мати свою Державу — своє воплощення — мусить в болю і муках сотворити образ свого хотіння — ідею — і цей образ ідею тяжким зусиллям здійснювати.

Основним в процесах здійснювання есть образ, есть ідея. Вона приводить в порядок, організує, оформлює хотіння. Тим самим вона ці хотіння ріжними шляхами, але все до одної цілі, здійснює. Чи може знати дерево, куди і як, для здійснювання себе, свого прайобразу, своєї ідеї, воно прокладатиме коріння? Раз в цей, раз в другий бік — відповідно до вартості чи безвартості натрапленого ґрунту і відповідно до свого зросту, розвитку своєї власної сили. В межах предопреділяючої наші ідеї християнської етики тактику міняти вільно — саму ідею ніколи! Так думаємо і віримо ми, що визнаєм примат Духа над Матерією.

Нині ця віра не в моді. Реальні політики роблять собі дешеве посміховище з ідеологів. Але не даймо, як той Тома невірний, себе дурити видимим! Це хилиться до упадку капіталістичний світ із своєю соціалістично-комуністичною дитиною. І як звичайно в таких процесах упадку, нездатне до дальшої творчості суспільство, глумиться над тим, чого вже викресати з себе воно не силі. Сміхом над ідейностю — морітурі прокладають шлях «новим» ідеям. Коли прихід цих нових ідей не застане нас з нашою власною ідеєю — Держава Українська, ненародившись, згине разом з упадаючим зматеріалізованим, капіталістично-комуністичним світом.

*) Цей „Комунікат“ друкується тут-же після „Вступного слова“. (Замітка Видавництва).

**) „Гетьманець. Продовження „Хліборобської України“ з р.р. 1920—1925“ — це була первісна назва нашого органу. Цю назву змінено пізніше за згодою Покійного на „Збірник Хліборобської України“. (Замітка Видавництва).

Процес здійснювання ідеї залежить, — по перше — від якості горіння, точніше кажучи, від позитивної активності, яку дана ідея в душах своїх визнавців викликає; по друге — від їх здатності не мінятися ідеї, тобто від їх дисциплінованості і слухняності у відношенню до ідейного проводу.

Горіння буває двояке: від зненависті і від любові. Перше руйнує, друге буде. Державу Українську може здійснити наша любов до неї, а не зненависть до її ворогів. Во не вороги винні, що не маємо держави. Винні ми, що створили замість держави пустку, яку заповнили своїм змістом вороги.

Дотеперішній досвід здійснювання держави показав перш за все хаотичність і недисциплінованість українського духа в боротьбі з неминучим при всякім здійснюванню опором матерії. Всі ми — від голов держави почавши, а на звичайнім громадянині скінчивши — при будові нашої держави такою хаотичностю і недисциплінованістю, більше або менше согрішили. А гріх, коли він не спокутуваний, викликує гореч, зненависть і дальший гріх. Спокутування минулого гріха в процесі здійснювання ідеї рівнозначне з побореням в собі бажання персональної реабілітації. Руйнуючу зненависть за свої невдачі і неменше руйнуюче бажання зайняти знов утрачене становище можна усунути лише службою ідеї. Тільки така служба здатна дійсно „реабілітувати“ — тобто з політичного трупа зробити творчу, потрібну для будуччини людину. Тому то з минулого не вільно нам брати дійсності, а лише легенду, не вільно брати смертного, а лише безсмертне.

В ким загориться любов до ідеї візстановлення дійсного 1918 року? Цього року — де в хаосі, глупоті, безхарактерності і безпорадності були змарновані найкращі можливості! Але в цім році, що помер на віки, повний гріхів і помилок, було і вічне і безсмертне. Було хотіння Української Держави, що прокинулось стихійно серед всіх шарів і класів українського громадянства. Був початок візстановлення органічної структури цього громадянства, як шляхом відродження спільноти державної традиції, так і шляхом міжкласового зближення. Появились перші проблески почуття політичної спільноти між всіми, хто живе на Українській Землі — спільноти патріотизму замість ріжких націоналізмів — без чого не буває держав.

Щоб оце безсмертне для дальнішої творчості зберегти, не вільно нам було бути „реставраторами“. Тільки очищені огнем терпіння, тільки спокутувавши свої гріхи повним відреченням від помсти за свої невдачі, ми змогли були передати вистраждану нами ідею Української Держави для здійснення дальшим поколінням.

Ніхто з нас, від Гетьмана почавши, не мав права претендувати до впливу на будучину за свої діла в 1918 році. Вся

наша вартість для будуччини залежала і залежить виключно від нашої здатності до духового морального переродження під впливом нашої ідеї. Тільки як слуги ідеї ми змогли-б притягнути до неї тих, що 1918 року не знали і не переживали, але поняття про нього, якого ніщо змінити вже не в силі, органічно, народившись в громадянстві українськім, унаслідували.

Таке моральне переродження під впливом ідеї дало-б нам було змогу цю ідею для будуччини стабілізувати — зробити ясною, непорушною. Образ Української Держави стояв-би тоді не за нами, а перед нами. Як образ будуччини а не мимувшини — він притягнув-би тоді до себе з посеред молоді найактивніші, горіючі бажанням творчості, елементи. Ця активна молодь, здисциплінована ідеєю, вже силою самого істнування, свого прикладу, — силою присущого всьому активному бажання розросту — поширила-б ідею нашу серед громадянства. І перетвореня під впливом цього органічного процесу недержавного способу думання українського громадянства на спосіб думання державний, підготовило-б ґрунт, без якого здійснення Гетьманської Української Держави неможливе.

Так була задумана від початків еміграції наша праця. Складаючи в 1920 р. „Статут і Регламент У. С. Х. Д.“ і знаючи, що буду його головою (бо в цей тяжкий час „реалісти не романтики“ не перлисі ще до проводу) я сам на себе наложив статутово такі обмеження, що зробили моє головування в керуючій всім рухом Раді Присяжних не помітним. Відомими стали формулюючі нашу ідею мої „Листи“ — але не те, що я фактично вів весь час наш рух. Такої самої — коли можна так висловитись символізації — не видвигання своєї власної особи, а тільки ідеї, якій особа служить — вимагав я від Гетьмана і від всіх наших співробітників. В цім дусі складене було обовязуюче нас всіх Заприсяження. Персоніфікація нашої ідеї вже на еміграції знівчила цей єдиний шлях і довела до організаційної катастрофи.

IV.

Для нас, думаючих так, як вище сказано, рішаючим при заведеню персоніфікації вже на еміграції став момент законності. Усунути небезпеку боротьби претендентів мали надію, персоніфікуючи заздалегідь Гетьманство в роді вже гетьманувавшім. Розуміється при умові, що представник цього роду буде, як і всі ми, символом: буде слугою ідеї, а не бувшим Гетьманом використовуючим ідею для самореставрації.

І тут ми зробили помилку. Таку саму зрештою, яку роблять і більше від нас досвідчені та політично вироблені, монархісти французькі. В громадянствах, де почуття законності монархії або вже загинуло (як у Франції), або де воно ще не народилось (як в Україні), законність династії — це єдине оправ-

даня всякого легітимізму, всякої предопреділеної персоніфікації — не єсть і не може бути движучою, творчою політичною силою. В таких умовах єдиний позитивний бік емігрантської персоніфікації перестає існувати, а всі її негативні риси виступають в повній силі. Так сталося і у нас.

Бо монархічна ідея у нас, де монархізм український єсть ідеєю будуччини, мусить розвиватись так само, як всі інші ідеї. Перемогти ці інші ідеї вона може більшою позитивною активністю і більшою ідейною дисциплінованостю своїх визнавців, а не тим, що вона реставрує законні права Монарха. В українських умовах законність династії до часу сотворення монархії все буде фікцією. І ніякі зусилля, як показав наш досвід, цього факту змінити не в силі. Будувати-ж на фікції і перемогти фікцією — неможливо.

V.

Персоніфікація української монархічної ідеї заздалегідь, вже на еміграції, не дала і не дає розвинутись умовам, необхідним для перемоги цієї ідеї. Вона нищить передумову притягнення активних елементів: самовідречення і моральне переродження бувших політичних діячів. Коли має бути возстановлений бувший Гетьман — то чому не маю бути возстановлений я, його бувший староста? І чому це я во ім'я ідеї мушу слухати оцього теоретика, коли у мене, практичного діяча, ось які великі реальні заслуги в минулім, а у нього тільки писанина? Так поволі в міру поширення, а значить і меншої небезпечності — з течією ідейної рух гетьманський перетворювався в „практичну політику“ бувших великостей, ідуших, по прикладу персоніфікуючого до самореставрації.

Єдиною движучою силою оцих „гетьманців“ стала знаність до демократії і підкresлювання своєї лояльності супроти особи Гетьмана. З моїх „Листів“ вони присвоїли собі лише вступ: — критику демократичних методів організації громадянства. При чім з цієї моєї неперсональної критики методів зробив собі кождий з них персональну критику нелюбих йому партій чи осіб. Справа персоніфікації, яка в моїх „Листах“ трактується, як частина нашої ідеології, при чім як частина зовсім не першорядної ваги, і справа особи, яка на сторінках „Листів“ займає всього кілька рядків, стали раптом, як писав мені один з цих „гетьманців“, „центральним місцем гетьманської ідеології“. Натомість вся позитивна частина моєї праці осталась для більшості „організованих гетьманців“ чужа, нечитана, незрозуміла. Таким чином серед ширших безkritичних кругів ідеологія гетьманства придбала славу якогось пугала на демократію і безнадійної реабілітації для бувшого Гетьмана.

Наслідки цього стали для нас фатальні. Умовою нашого

буття, було сполучити старі, вже ослабівші, але зберігаючі традицію та присущий їм ідеалізм, елементи попередньої провідної верстви з молодими, сильними, активними елементами нового, народжуючогося проводу. З демократії таким чином до гетьманського руху мало вйти все те, що при своїй активності і своїй самопошані, хотіло добровільно обмежити свою дотеперішню хаотичну експансивність: шануючі себе сини демосу, нова наростаюча сила, що добровільно обмежує себе послухом закону і авторитетам во імя здійснення свого горячого, позитивного хотіння Держави. Із старої провідної верстви ми мали надію побачити в наших рядах все, що в ній було ще життєздатне і поважне.

Персоніфікація на еміграції одрізала нам шлях до цього резервуару наших сил і нашої будуччини. Коли „організовані гетьманці“ стали всю позитивну частину нашої ідеології вважати шкідливою „романтикою“ а практичною політичною роботою стала у них лайка демократії, та прославлювання ванзейського „монарха“ і боротьба з неблагонадійністю, то поважних елементів з посеред старої провідної верстви для політичних пустомельств ми не діждемось. А з посеред демократії до гетьманського руху не найціннішим одкрився шлях, а найгіршим: ренегатським, або пасивним елементам.

Перші ставатимуть гетьманцями, щоб стати „аристократами“ або позводити свої особисті порахунки. Побувати на чаї у „Ясновельможного“, бути „на ти“ з якимсь „графом“, хвалитись близькими зносинами з якоюсь бувшою великостю або плюгавити во імя „авторитету Гетьмана“ своїх бувших товаришів по валеню гетьманства і тим підготовляти собі шлях для дальших політичних викрутасів на дикім полі українськім — ось який зарисовується вже тепер профіль першого типу „гетьманців“.

Другий — елементи пасивні — баласт всякого творчого руху. Люде не знаючі муки від протиленства між дійсним і бажаним. Тому не відчуваючі потреби творчості. Тому позбавлені здатності впливання, здійснювання, притягання. Хитаючись сюди туди за перших часів еміграції, вони знайдуть в персоніфікованім гетьманстві знов те, чого їм треба: замість ідеї нашої, розворушуючої уми, примушуючої до політичного переродження — готову завдяки персоніфікації формулу, увільнячу від думання і ділання. По що працювати над собою для здійснення гетьманської ідеї, коли в Ванзее сидить вже готовий Гетьман? По що трудитися, коли вистане „присягнути“ і писати доноси до „Ясновельможного“? І як за дореволюційних часів ці елементи причепили себе до всеспасаючого соціалізму, так тепер вони вхопились за персоніфікацію. — „Білий гетьманський кінь“, замість колишнього „потягу революції“ буде їх тепер везти до „України“ і горе тому, хто як перед революцією, так і тепер зважиться проти таких надій протестувати.

Персоніфікація, притягаючи такі елементи в „організований гетьманський рух“, зробить його діаметрально протилежним тому, чим в нашім заложеню він мав і хотів бути. Замість організації людей свободолюбивих, з душою Яфетів, він стане організацією рабів з душою Хамів. Попікшися на своїм „визволенню“, ці раби затужили цілим своїм єстеством за новим рабством. Вони знайдуть його в персоніфікації. І як топтали вони колись закон благородства іменем революції, так тепер робитимуть вони те саме іменем „Ясновельможного Пана Гетьмана“. Персоніфікація монархії на еміграції в руках монархічно невихованіх людей стане мечем в руках недоростка.

VI.

Першим, черговим завданням гетьманців було і єсть перевозати в чистоті ідею Української Держави в часах лихоліття, що тепер настало. У всіх націй, переможених на якийсь час в своїй боротьбі за державу, але здатним до державного життя, консерватисти все бували елементом супроти окупаційних держав ідейно непримиримим. Вони в національнім організмі творили цю частину, що перевозувала в собі до слішного часу непорушним і чистим свій власний національний державний ідеал.

Не можна бути, як думають у нас, самостійником в думках і угодовцем в ділах. Такі політично ненормальні і неморальні сполучення мстяться потім жорстоко, як це бачимо на історії Польщі. В державно здатнім громадянстві функції мусять бути поділені. Існування такої державницько-непримиримої групи особливо потрібне українському громадянству. В протязі століттъ це громадянство не мало власної держави. Його психічна здатність до незалежного державного життя дуже слаба. Його хотіння власної держави дуже поверхове. Підстави всякої державної незалежності — матеріально незалежних а разом з тим войовничих, лицарських елементів в ньому дуже мало. Отже український політик державник мусить предвидіти найближчу небезпеку, що загрожує українській державній ідеї. З одного боку — неминучий зрист політичного угодовства у відношенню до чужих держав і що за тим іде — культурна денационалізація; з другого — дегенерація державної ідеї в формі чи то бездумного, глупого емоціонального бунтарства, чи то запроданства чужим державним інтересам.

Персоніфікація на еміграції основне завдання гетьманського руху — берегти українську державну ідею — знищила. Замість перевозувати ідею, гетьманці стали перевозувати персоніфіковану в особі Гетьмана емігрантську „державу“. Вони повторили історію республиканців. Як тамті скапіталізували для себе всю попередню боротьбу за державу в формі варшавської „Української Народної Республіки“, так і ці зробили це саме в формі

ванзейського „Гетьманства“. І тут і там однакові типи людей витворили чужий дійсним боллям Української Землі світок бувших діячів, з претенсіями на репрезентацію „держави“ і на промовлення „іменем держави“. Наслідки цього для самої украйнської державної ідеї єсть і будуть фатальні.

Оці емігрантські „держави“, по прикладу держав реальних мусять вести, розуміється, „реальну політику“. Не боротьба за збереження державної ідеї стає їх завданням, а боротьба за збереження себе „до часу повороту на Україну“. Во імя цього робляться „договори“ з іншими державами і весь центр ваги з ідеї переноситься на гроші. В перекладі на реальну політичну мову це означає: на Українській Землі поширювання найгіршої, бо замаскованої форми угодовства, а на еміграції політику авантюризму, шукання покупців на ту чи іншу готову вже, персоніфіковану, фірму чи форму „української держави“.

Бачили ми вже в Західних Українських Землях таких „гетьманців“, що домагались угоди з варшавським урядом на тій мовляв підставі, що гетьманство це консерватизм, а консерватизм це негація революції, а негація революції це признання сучасного стану. Коли проти такого своєрідно „українського“ розуміння державного консерватизму я як найгостріше виступав, то прихильники персоніфікації, по прикладу персоніфікуючого, назвали це „божевільними, руйнуючими наше діло сварками“. І справді, що може шкодити „гетьманській державі в Ванзее“, коли вірні піддані цієї держави дістануть в Польщі за свою лояльність ріжні, хоч-би і невеличкі, блага. Виступають же піддані У. Н. Р. в ролі посередників між варшавським урядом і українською національною меншістю в Польщі, в ролі вразумителів цієї меншості. Чому-ж таку роль не могли-б перебрати на себе „більш культурно і політично вироблені“ піддані Ванзейської держави? Або чи не допоможе швидкому поворотові цієї „держави“ на свою власну територію, коли Гетьман за матеріальну підтримку зречеться державних українських прав до якоїсь „менше важкої“ частини цієї території. Між т. зв. „Петлюрівчиною“ і т. зв. „Скоропадчиною“, в які перетворились під впливом емігрантської персоніфікації і республиканський і гетьманський рухи, ніякої суттєвої ріжниці нема.

Паралельно з ширеням угодовства на українських землях під фірмою вірnosti емігрантській українській державі і паралельно з емігрантським політичним авантюризмом, при якому не знати, де кінчається суверен, а де починається агент, персоніфікація несе з собою ще одно, може найгірше зло: осмішення символів української державної ідеї. Коли мірлом вартості стає не вірність ідеї, а благонадійність супроти персоніфікуючої особи, то на верх силової річей вибиваються типи реальної політики, що оцю політику реальну проводять в цензорствах іменем держави голодуючих студентів по „республиканських“ чи „гетьманських“ інтернатах. Можна собі уявити яке поняття про „українсь-

ку державу“ останеться потім в душах оцих студентів? І хто не буде сміятися гірко з ріжних „шопок“, роблених паном президентом, чи над паном президентом Української Народної Республіки. Хто не буде сміятись (крізь слози, коли це державник український), коли прочитає в гетьманській „Січі“ № 2, 1931, таку фразу: „Гетьман — Павло Скоропадський — се не тільки державний символ, але дійсний, живий Гетьман, Гетьман з Гетьманів, Монарх з Монархів, невиборний, ненаказний. Се — Помазанник Божий Української Трудової Монархії з віка у вік, з Роду в Рід.“ Україна занадто поважна річ, щоб її можна було блазнуванням збудувати. І громадянство України складається не з самих тільки „свідомих українців“, серед яких декласованість і брак всяких органічних звязків роблять на якийсь час можливими всякі неможливі найсмішніші комбінації. Власне во імя великої поваги, во імя безмірної трудності проблему Української Держави всяким емігрантським персоніфікаціям цієї держави мусить бути покладений кінець.

VII.

Щоб запобігти всім цим злам від персоніфікації, я настояв на тому, щоб було взято від Гетьмана в р. 1920 Заприсяження. Однаке логіки фактів воно перемінити не змогло. Так само не помогла і моя остання спроба передати Гетьману згідно баде́ській умові мої права. Така переміна персоніфікуючого в ідейного провідника під моєю контролею мала на мою думку знов перенести центр ваги з персоніфікації на ідею. Але цього ані не зрозумів, ані не схотів сам Гетьман, а тим більше кліка, що за ці роки в смак персоніфікаціїувійшла і всі її користі для себе побачила. Оця моя остання спроба врятувати — для творчості — гетьманську організацію не вдалась. Вона скінчилася проголошенням мене божевільним та невідповідальним і поставленням мені вимоги, щоб я признав себе духовно зломаним та відійшов від громадського життя.

Коли-б люде, що це зробили, були політично честні, вони поступили-б так. Позаяк ніяка лікарська комісія моого психічного стану не окреслювала і позаяк я ніколи не обіцював Гетьману бути непрацездатним без кінця, то мое розвязання У. С. Х. Д. на підставі Регламенту, ними-ж самими ухваленого, вони признали-б законним. На місце У. С. Х. Д. вони заклали-б нову організацію зі Статутом та Регламентом більше відповідаючим їхній практичній політичній вдачі. Щоб уникнути слушного закиду — „чому-ж ви скинули Липинського, коли нічого більше розумного ніж він ви видумати не в силі“ — вони відреклисъ-би урочисто від моєї ідеології та тактики і почали творити кращу та розумнішу ідеологію і тактику свою. Отверте виявлення того, що сталося: — поставлення на перше місце особи замість ідеї — показало-б, хто з нас в реальнім, практичнім політичнім

життю помиляється. І бути може, що в разі швидкого упадку большевизму реставрація Гетьманства з 1918 року найшла-би відгук на Україні і, во ім'я засади, що кожда нація має такий ідеал, якого вона гідна, може власне особа п. Павла Скоропадського — а не монархічна українська ідея — стала-б як раз ідеалом теперішньої української нації. Але політична честність на жаль цим людям чужа.

Їхній лідер те, що сталося, формулює як „розрив з романтикою — розрив з романтичною позою і фразою, за якою крилось таке безмежне самозакохання (що аж до туберкульозу довело! примітка моя), яке не могло не шкодити справі нашій. Отже — до практичної політики!“ (Бюлетень ч. 11 ст. 12). „Практичних політиків“ єднає поки що спільне поповнення злочину, страх передомною і порожня амбіція, що, мовляв, ми тепер покажемо, що потрафимо зробити. Але енергії від всіх цих благородних почувань не довго стане. Остается найважніше. Щоб показати свою вищість треба мене принизити. На це буде направлена вкінці вся практична політика рівнозначна з забиванням цвяхів у власну труну. Бо, не зважаючи на цей розрив з романтичною позою і фразою, на першім місті Бюлетеню, як мотто, красується одна з цих, крадених у мене, фраз. В цілім „Бюлетені“ нема ні одної думки, яка-б не була вже висловлена в моїх „Листах“. Оци мої „Листи“ і далі афішуються як ідеологія панів гетьманців-практиків і повторюються безконечно, лише в вульгарній, глупій, косноязичній формі. Що-ж в дійсності сталося? Дуже проста і звичайна на Україні річ: — усунено Липинського, щоб самому заняти його місце, очевидно після того, як Липинський прочистив всі шляхи і гетьманську ідею перемінив з ялової на родючу.

Подивімся на історію України. Приходять в дикі, запущені степи перші піонери-„романтики“. Відвагою і працею заводять перше господарство, одкривають землю, молоком і медом пливучу. На запах цієї землі вилазять зараз скрізь із своїх нор „практики“. Вони усувають „романтиків“, починають палити ліси на поташ, заводять на Україні анархію і безладя і кінчають свою „практичну політику“ руїною. За якийсь час „відродження“. Знов піонери-„романтики“, що задумают велике, „щоб Русь знов стала Русю“, що мрію про Великого Гетьмана вному серцю леліять. Практики сидять тоді по „спілках“ з гнобителями, сміються з шалених дум і клять з „романтиків“. Починають здійснюватися мрії і ролі міняються. Геть романтиків — до практичної політики! І козаччина Богдана Хмельницького перемінюється в „малоросійських“ блюдолізів, Мамаїв вошобойців і ліврейних лъокайчуків. З Могилянської академії робиться школа плавунства. Великі церковні замисли Рутських вінчаються „доместикованою“ унією. З незалежної України робиться У. С. Р. Р. З гетьманської ідеї — Скоропадщина. Навіть легенди творчої для будучих поколінь від цих творчих зусиль не лишається, бо „практики“,

щоб показати свою „вищість“ мусяť принизити, мусяť опаску-
дити на свій образ і подобіє — „романтиків“.

В тім, що сталося у нас, нема нічого нового специфічного. Маємо ще одну, типову для України перемогу типу примітивного реаліста над типом ідеаліста. Маємо ще один здивний доказ, чому не маємо своєї власної держави. Бо держави родяться тільки від гармонійного сполучення ідеалізму з реалізмом, родяться від Санчів-Пансів, що до смерті люблять і шанують Дон-Кіхотів і від Донкішотів, що своєю єднотою уміють заімпонувати Санчо-Пансам. Неправдою є, що можна знищити Дон-Кіхota і самому зайняти його місце. Світогляд, що творить, ідея, що впливає, це витвори типу, раси, а не „переконань“. Санчо-Панса, перевбраний в заграбовану у Дон-Кіхota зброю — може бути тільки пародією, фарсою, опереткою. Тому земля, де Дон-Кіхоти стають все жертвою Санчів-Пансів, де Санчі-Пансі, щоб зискати собі популярність Санчо-Пансів, помагають їм убивати Дон-Кіхотів, а самі Дон-Кіхотську зброю одягають, щоб її своїм практицизмом осмішити, така земля не може мати своєї власної держави. Така земля мусить бути у вічному рабстві у нації сполучаючих в собі ідеалізм. Дон-Кіхотство з Санчо-Пансівством, два типи ідей, і два типи людей. І нічого при таких умовах не поможет мислителям такої нації розвязувати проблеми державного мужа серед нації не здатної до державного життя.

VIII.

Але, поки живем, поки хоч з тяжким трудом працюють стомлені „Україною“ груди, мусимо бути вірні ідеї, мусимо для неї працювати. Висловом цього єсть власне „Гетьманець“.

Нехай він буде доказом, що серед Гетьманців не були самі лиш українські „практичні політики“. Що плюгавленям нас „практиками“ хоч може вбито нас фізично, але духовно не зломано (плюгавленям вбивають цвяхи у власну труну). Нехай він буде доказом, що була серед них ідейна і ідеалістична, не по убранню в чужі пера, а по свому соціальному типу, по своїй природі, молодь. І нехай не покидає нас, старих і змучених, надія, що ця молодь, що цей тип, що ця раса, таки переможуть колись на Україні.

Тоді прийде час на персоніфікацію. Тільки на Українській Землі, тільки з хвилиною перемоги на Україні типу ідеалістичного, з вічною тugoю за добрим, за гарним, за великим, зможе бути проголошений Гетьман. Тільки тоді буде це Великий Гетьман, що буде дійсно персоніфікувати ідею, а не гетьман-отаман дрібний спекулянт на ідеях. І тільки тоді стане всім ясно, чого хотіли ми „божевільні“. А без здійсненя ідеї нашої — в безвlasнодержавній, практичній, реалістичній, рабській хамській Україні — дай нам Боже на віки до такої України непристосованими божевільними залишитись.

† Вячеслав Липинський.

Комунікат.*)

I.

Дня 5. травня 1930 р. був висланий до мене з Берліна лист такого змісту (наводжу дослівно з захованням правопису).

5. травня, 1930 року. Берлін.

Високочтимий Вячеславе Казимироничу! Настала для всіх нас найстрашніша хвилина, коли ми переконалися, що надлюдська праця над створенням істоти і теорії нашого ДІЛА надломила Вас і порушила рівновагу Ваших духових сил.

Вас — творця єдиної теорії Української Державності — повалила, на велику скорб нас усіх, тяжка недуга.

Ви, не візнаючи цього, власними руками стали руйнувати велике ДІЛО Вашого життя, для якого в жертву це життя принесли. Бачимо і візнаємо це ми, виросі в Вашої науки.

Тепер Ви рішилися принести найбліш болючу жертву нашему ДІЛОВІ, жертву, на яку здібні тільки велиki люде: в листі до Ясновельможного ПАНА ГЕТЬМАНА з дня 15. квітня Ви заявили, що „од всякої політичного життя усуваєтесь“, поки не видужаєте настільки, щоби змогти вернутися до політичної праці.

Цим Ви даєте фактичну змогу нашему ГЕТЬМАНОВІ довести роспопечате Вами велике ДІЛО до слушного кінця. Біля НЬОГО всі ми присягаємо скупчиться, та, не ухиляючися ні від яких жертв, ЙОМУ в цій праці допомогти.

Нехай ВЕЛИКИЙ ГОСПОДЬ в Своїм Милосерді скорше відновить Ваше здоров'я і тим самим даст Вам можливість повернутись до активної політичної праці на велику користь нашему ДІЛОВІ.

Члени Ради Присяжних У. С. Х. Д: Ол. Скоропис Йолтуховський. С. Шемет. Монтрезор. Л. Сідлецький. Дійсні Члени У. С. Х. Д: І. Лоський. Євг. Томашевський.

*) Цей „Комунікат“ появився в „Ділі“ чч. 216—224 з дн. 30. вересня 9. жовтня 1930 р. з „Розкол серед гетьманців. (Лист до Редакції)“ зі слідуючим супроводжуючим письмом бл. п. В. Липинського: „Високопочесаний Пане Редактор! Вважаючи „Діло“, згідно з його давною традицією, органом репрезентативним, отже в особливих випадках понадпартийним і загально-українським, дозволю собі звернутись до Вас з проханням помістити ласкаво в одному з найближчих чисел нижче поданий Комунікат. В надії, що зробите це в цілях інформації українського громадянства, остаю з високим поважанням. В. Липинський“. На цьому місці передруковується цей „Комунікат“ без ніяких змін. (Замітка Видавництва).

Одночасно з дому Гетьмана Павла Скоропадського, інспіратора цього листа, ширилися такі самі поголоски, що, мовляв, я під впливом недуги став умово ненормальний, що я руйную мною створене діло, що Гетьман і ті, що з ним, над цим болють, але що на це ради нема, і що тому не остается нічого іншого, як тільки самому Гетьману взяти провід у свої руки, а гетьманцям скласти йому тут же на еміграції присягу.

Деяким простодушним людям, якись умисне, в цілі вислухання цього всього, спрощувано до Ванзее, давались до підпису „резолюцій“ з висловами „найсердечнішого“ співчуття для моєї „недолі“ і запевненнями, що Гетьман Павло Скоропадський мене горячо любить, почитає і нічого іншого — як тільки здоровля для мене — собі не бажає.

Бажаючи покласти кінець отаким методам політичної боротьби, що їх на Заході слухно чи не слухно звуть балканськими або орієнタルними, я предложив Гетьману Павлу Скоропадському, щоби він оголосив у своєму „Бюлетені“ вищеведенного листа з приміткою, що лист цей анулюється. Анулюється тому, бо, завдяки невдалій стилізації, він став джерелом непорозуміння: я та інці гетьманці побачили в ньому бажання зробити з мене божевільного, під цим претекстом мене усунути і передати провід гетьманського руху п. Скоропадському, склавши йому тут на еміграції присягу, а п. Скоропадський і підписані під цим листом, як це видко з їх дальших енунціяцій, бажали тільки в той спосіб облекінти мою недугу і причинитись до моого найшвидшого виздоровлення.

Однаке оце мое предложення не було прийняте. Натомість заявили мені, що лист може бути видрукований, але тільки з приміткою, що він друкується „на мое бажання, щоб усім було відомо, що я від політичної діяльності відходжу через тяжкий стан свого здоровля“. „Маючи на увазі цю мету — писалось далі в предложенії мені примітці — і бажаючи заспокоїти тяжко хворого, якому ми всі гетьманці так багато зобовязані за його безцінну працю для добра нашого спільногого діла, підписані під листом годяться на його опубліковання“.

В супровідному письмі до цієї постанови було додано, що оци відповідь дається мені „в останнє“ і „при умові, що з хвилиною опубліковання листа всяка публична дискусія над ним припиняється“. Розуміється таких писань до „горячо любленого тяжко хорого“ не давано до підпису добродіям, уживаним за ванзейськими чаями для висловлювання мені співчуття з приводу моєї „порушенії духової рівноваги“ та пояснювання мені всієї великодушності супроти мене панів Скоропадського, Скорописа, Сергія Шемета, Ігоря Лоського і т. д.

II.

Людям, що знають мене особисто, а через них і українському громадянству відомо, що я хорій на недугу легенів не від учора, а від десятка літ. Хоч значне погіршення цієї недуги в останніх роках зменшило мою працю квантитативно, але не змінило її квалітативно, бо туберкульоза легенів на умові здібності людини не впливає. І тому українське громадянство має право знати, чому це недуга не ставала на перешкоді моїй політичній діяльності тоді, коли під певними умовами і зобовязаннями реституувались за Павлом Скоропадським його права до гетьманства (бо-ж він цих прав сам в р. 1918 вирікся) — і чому ця сама недуга перешкоджає моїй політичній діяльності тепер, коли п. Павлу Скоропадському забажалось заключених умов і прийнятих на себе під присягою зобовязань не додержати.

Річ тут, розуміється, не в моїй особі, а в політичній ідеї, з моїм іменем звязаній. Для українського громадянства не може бути байдужим, чи гетьманська монархічна ідеольгія є твором людини божевільної — це значить, що вона, крім збільшення політичних нещасть, нічого цьому громаданству принести не може, — чи вона є твором людини за свої слова відповідальної — це значить людини, що не може допустити, аби з теорії ублагороднення і умаєстatisовання українських політичних методів і політичних стремлінь роблено практику емігрантської спекуляції, і щоби з ідеольгії державної, призначеної для цілої Української Землі і цілої Української Нації, роблено словесні підпорки для персонального підприємства пана Павла Петровича Скоропадського. Тому вважаю своїм обовязком ці справи громадянству Українському вияснити.

III.

Статут і Регламент Українського Союза Хліборобів Державників, що лягли в основу гетьманської організації, були остаточно зредаговані і підписані дня 16/29. грудня 1920 р. Тодіж настановлено одноголосно Головою Ради Присяжних, органу керуючого гетьманською організацією, мене, як автора Статуту та Регламенту і головного ініціатора відродженого на еміграції гетьманського руху.

Питання династії, займаюче так важне місце в кожній монархічній ідеольгії, не могло бути тоді вирішено. Ми розуміли, що про виїзд нового Гетьмана на еміграції не могло бути мови. Бувший-же Гетьман, Павло Скоропадський, хоч вже заявив був нам про своє бажання відновити свої гетьманські права і співпрацювати з нами, але ще вагався прийняти поставлені йому умови.

Наше становище (точніше: мое, одобрене тоді цілою Радою Присяжних) було таке: Державним ідеям більшовицькій і вшехпольській, що перемогли нас, можна протиставити тільки ідею державну українську, так само фанатичну і не гірше зорганізовану, ніж ідея наших ворогів, але перевищаючу їх своїм благородством, маєстатичною і внутрішньою соціальною та моральною вартістю, як самої ідеї, так і її виконавців. Завданням Гетьмана у цій концепції було персоніфікувати ідею і силою свого авторитету (який, до речі, ми мусіли ще йому вибороти) охороняти чистоту ідеї і єдність організації. Точніше кажучи: не Павло Скоропадський своїм іменем і своїм проводом може возвстановити Гетьманську Українську Державу на тій підставі, що він вже був Гетьманом, а Павло Скоропадський може стати знов Гетьманом на тій підставі, що він, стримавшись від усякої персональної акції, віддав свій авторитет репрезентанта на службу перемігшій на Україні гетьмансько-монархічній ідеї.

Гетьман Павло Скоропадський стояв довший час на становищі якраз протилежнім. Поговорікою тоді між нами зробилась його вічно повторювана фраза: „Вірте, Панове, що крім Вас, у мене нікого нема і що для себе я нічого не бажаю. Але я, як Гетьман, не можу звязувати себе тільки з Вами, я мушу мати свободу рухів і рахуватись з реальними силами“. Однаке тоді панове члени Ради Присяжних ще не були забули, що точнісенько таке саме говорилось у 1918 р. і „Національному Союзові“ і „добровольцям“, і Винниченкові і Келлерові, і центральним державам і антанті. Отже ми мусіли мати гарантію, що це саме не буде говоритись знов колись при першій нагоді якомусь новому Винниченкові, чи новому Желіговському, чи новому Келлерові, чи якимсь новим, взаємно себе виключаючим міжнароднім консталіціям.

Не удалась тоді п. Скоропадському і його перша спроба розбити ідеологічно нашу організацію, переконуючи кожного зокрема, що проголошення монархічного гасла не своєчасне, що таке гасло його — Скоропадського — може скомпромітувати, і що далеко краще залишитись при випробованій вже Полтавцевій програмі гетьманства-отаманства, бо воно більше відповідає українським політичним традиціям і українській вдачі. Прихильників такого „гетьманства“ тоді ще серед Ради Прис. не було і тому мое ультимативне домагання: — не хай Павло Скоропадський підпише таке саме, як і ми всі, заприсяження, не хай вступить як член до Ради Присяжних і не хай працює для перемоги нашої ідеї, не як лідер, а як персоніфікаційний символ і репрезентант, а тоді тільки ми визнаєм його права до Гетьманства і зложимо йому по перемозі присягу в Київі — знайшло піддержку в цілій Раді Присяжних і було виконане Павлом Скоропадським по дуже довгих ваганнях, бо аж дня 6. XI. 1921 р. у Ванзее.

Заприсяження, складене Гетьманом Павлом Скоропадським звучить (наводжу дослівно для читачів, яким наш Статут невідомий):

„Приймаю свідомо Статут і Регламент УСХД і кладучи під ними мій власний підпис, стверджую цим урочисто, що цей Статут і Регламент, у всіх своїх пунктах, вповні відповідають моїму власному духові і мої власній волі. І в знак моого власного продуманого та непорушного рішення взяти на себе всю відповідальність і всі обовязки, які несуть супроти Рідної Української Землі, супроти Української Нації та Української Держави, супроти свого хліборобського класу та супроти самих себе Присяжні співробітники УСХД, я, Павло Скоропадський, вступаючи до Ради Присяжних, свою честью і честю попередніх поколінь, що полягли в обороні Рідної Землі і в обороні своєї Незалежної та Сувореної Держави — заприсягаюсь, що:

1) Буду вірно і до кінця моого життя служити ідеї Української Трудової Монархії, побудованої на співпраці і співдружності автономних і самозорганізованих українських класів і українських Земель, обєднаних в одну Націю і в одну Державу принципом національної та державної єдності, персоніфікованої в Особі невибраного і дідичного Гетьмана Всієї України та Великого Князя Всея Малия Руси, бо тільки така форма державності в стані забезпечить незалежність і суворенність Української Держави та оберегти честь, достойність і національні права всіх громадян Української Землі од чужинецьких руйнуючих впливів та від рабської залежності од чужинців.

2) Буду проводити цю ідею в життя в рядах організації УСХД, віддаючи їй всі мої сили та збільшуючи їх почуттям єдності і братерства, спільнотою ідеї та спільної праці. Для того буду дисципліновано виконувати всі постанови УСХД, поступаючись, коли він того вимагатиме, моїми особистими інтересами. Буду все і скрізь підтримувати і зміцнювати його авторитет, ставлячи перш за все сурові вимоги в виконуванню своїх обов'язків до самого себе, а також вимагаючи від інших співробітників як найпильнішого виконування прийнятих ними на себе обовязків. Буду працювати над зміцненням нашої внутрішньої єдності через взаємну пошану, братерську любов, чесні і прості взаємовідносини і підтримування рівності авторитету.

3) Буду поборювати всякі чужі форми державності на Україні, як не відповідаючі потребі ладу і спокою для моєї Рідної Української Землі. як принижуючі честь і достойність Української Нації; як виховуючі серед нас почуття погорди до самих себе, почуття нашої низочості супроти чужинців та нашої нездатності до незалежного життя і як підлюдуючі нас до взаємного винищування себе во імя інтересів чужих націй і чужих держав; і буду боротись зо всякими внутрішніми руйнницькими течіями, що деморалізують нас систематичним розвалом релігії, моральності, національної самоповаги і національної єдності та, ослаблюючи таким чином нашу внутрішню силу, ведуть нас свідомо або несвідомо під панування чужих націй, чужих інтересів та чужих держав.

4) Не буду ні тепер, ні до кінця моого життя належати до яких би то не було політичних партій та вживати партійної політики досягнення моїх персональних цілей і не буду без згоди Ради Присяжних брати участі в яких би то не було тайних та явних товариствах, братствах і організаціях. І це мое добровільне Заприсяження, моїм власноручним підписом скріплене, буду мати право замінити тільки Присягою всенародною, зложену в Українській Столиці Гетьманові Всієї України і Великому Князю Всея Малия Руси, проголошенному по збудованю сувореної і незалежної Української Держави в формі Української Трудової Монархії.“

Павло Скоропадський 6 листопаду 1921 року. Ванзее.

IV.

Я вірив тоді в політичну честність п. Павла Скоропадського і вірив, що, як події 1918 р., так і те, що творилось тоді на еміграції, научили його в решті решт розуму. Тому з цілим завзяттям, з яким все своє життя робив і роблю те, в що вірю, взявся я за працю — з одного боку над продовжуванням формування нашої ідеольгії, а з другого — над відновленням авторитету Гетьмана і сотворенням легенди Роду Скоропадських. Така легенда була необхідна для осягнення двох цілей: 1) виховання нею самого Гетьмана, 2) підготовлення громадянства для майбутнього сприйняття династії і гетьманства. Наскільки не удалось мені перше — свідчить дальнє поводження п. Скоропадського; наскільки-ж удалось друге — нехай свідоцтвом буде те, яке було відношення українського громадянства до гетьманської ідеї і до Гетьмана десять літ тому і яке воно тепер.

Доки п. Скоропадський бачив, що він завдяки моїй і всіх нас праці в очах українського громадянства обілюється, становище його супроти взятих на себе зобовязань було лояльне. Воно почало мінятись в міру зросту його авторитету, що йшов паралельно з поширенням нашої ідеї і ростом нашої організації. Чим певнішим став почувати себе п. Скоропадський, тим більшу виявляв він охоту забувати про те, кому і чому завдячує він оцю певність. Першим проявом нельояльності були його виступи проти членів Ради Присяжних і проти Ради Присяжних як установи. „Характеристика членів Ради Присяжних“ — це був невідмінний перший пункт на його пропамятних записках, на основі яких при наших побаченнях велись розмови зі мною. „Невже Ви не бачите, Вячеславе Казимировичу, повторяв він мені цілими роками, що все це в порівненні з Вами пігмеї? Я розумію, що нам треба кермуючого органу, але невже може ним бути оця Рада Присяжних? Зрештою для діла треба перше всього грошей, а гроші можу добути тільки я“. Моеї сталої відповіді, що „буде дружина буде золото“, що вага в першій, а не в другій, і що Рада Присяжних, це одинока вітка, на якій сидить він і ціле його майбутнє гетьманство — він і досі не зрозумів. Зрозумів натомість, що я Раду Прис. буду боронити до останка, бо бачу в ній одиноку правну установу, яка його, Гетьмана, силою своєї єдності і Заприсяження, може держати в руках і тим захиstitи нашу ідею і наш рух від усіх нещасть персональної акції п. Скоропадського. Зрозумівши це, він змінив свою тактику. Замість підгоджувати мене проти Ради Присяжних, він почав бунтувати Раду Присяжних проти мене. Останнє йому вдалось.

Почав він з найбільшого в Раді Присяжних опозиціоніста п. Сергія Шемета. Взявши його до себе на свою приватну службу, він з людини, що не хотіла підписати Заприсяження, доки такого самого Заприсяження не підпише Скоропадський,

зробив свого першого помічника для того, щоби цього Заприєження позбутися.

У Берліні (куди мене, всупереч моїм бажанням і попередженням, граючи на моїх почуттях обовязку, перетягнуто з Райхенав) я так у р. 1927 занедужав, що мусів у півмертвому стані вернути назад до Австрії, в гори. Тоді п. Скоропадський рішив, що настав якраз слушний час почати мститись на мені за своє Заприєження, а одночасно поволі почати нищити авторитет людини, що одинока, власне завдяки своєму авторитетові, могла противоставитись здійсненню його персональних плянів. Під диктат Гетьмана в ванзейськім передпокою, бувший повстанець з 1918 р. п. Сергій Шемет став вистукувати на машинці і розсилати поодиноким гетьманцям такі півофіціальні енунціації.

„Досі ми не збралися згори наділяти усю Україну ідеологією Липинського і викінченими на еміграції проектами перебудови всіх політичних і соціальних відносин... Тепер... прийнято принцип непогрішимості Ради Присяжних УСХД. Гетьман і Його Рід персоніфікує вже не єдність нації і держави, а „Листи до Братів Хліборобів“.

„Я проти вирівнювання іменем Гетьмана всіх гетьманців по Липинському. Стремління зробити з Липинського Магомета, а з „Листів до Братів Хліборобів“ — Коран — це пересада. Така пересада тільки відштовхує від нас реалістично настроєні елементи, котрі шукають політичного знання, а не політичної віри. Для цих елементів, до котрих причислюю я і себе, „Листи до братів хліборобів“ залишаються підручником, але не Кораном“.

„Перенесення всієї ваги на традицію, на авторитет, як то робить Католицька Церква, в політиці недоцільно. Доказом тому служить занепад державної сили якраз во всіх странах, де католицизм мав найбільші виховуючі на громадян впливи і навпаки осягнення найбільшої державної могутності країнами, де громадянство виховувалося в раціоналістичнім снігогляді протестантизма і реформації“. Або, як ясніше сформулював це потім п. Шемет: „Одною з індивідуальних рис в писаннях Липинського, невідповідаючих моїй духовій структурі, вважаю релігійний містичизм. В Церкві я цінюю її моралізуючі впливи. До містичних її основ я байдужий“.

„В словах присяги нашої сказано, що „Гетьман персоніфікує єдність нації і держави“, а в Наказі Гетьманській Управі вже говориться, що „Гетьман персоніфікує собою єдність ідеї та організації“. Мусимо призвати, що перше і друге не те саме“ (не додає тільки п. Шемет, що в Заприєженню мова про Гетьмана в Київі, а в Наказі про Гетьмана в Ванзее. В. Л.).

Персональні напади на мене п. Сергія Шемета і його злобне та неправдиве представлення моєї громадської діяльності — в роді інсинуацій проф. С. Томашівського, що я колись „був соціалістом“ — поминаю. За оцими „увагами“, писаними 18. III. 1928, пішли заяви дальші. Читаємо там:

„Тенденція національну стихію гетьманського руху замінити територіальним патріотизмом, а загальну ідею Української Гетьманської Держави — програмом Трудової Монархії — вважаю хибною“.

„Панове Кочубей і Залозецький... беруться заводити між нами єдину філософську теорію (Липинського) так, ніби річ йшла про те, щоб всі гетьманці вписалися до однієї якоїсь політичної секти“.

В писаннях Липинського є багато індивідуального, властивого авторові і близчим йому по духу Заприєженним, але не всім і не в одинаковій мірі. Ще менше вони є універсальними у відношенню до всього українського

ціонально-монархічного громадянства, обєднання котрого біля символу нашої національно-державної єдності (Гетьмана Скоропадського) — є основним завданням Гетьманського Центру“.

„Безоглядну критику демократизму в писаннях Липинського часто приймають як нахил гетьманців в бік фашизму і абсолютизму. Наслідком цього підривається довіра до Гетьмана“.

„В тім, щоб канонізувати писання Липинського, я не бачу ні змислу, ні потреби. Я не можу приймати, як правдиву мудрість, цієї сколастики і рутини в методах праці, які хтять накинути живому рухові... Коли в більшості Рада Присяжних слідом за Кочубеєм стане на ґрунт певної ідеологічної концепції (Липинського), покинувши таким чином базу реальних інтересів, то чи буде тоді Рада Присяжних УСХД мати моральне право задергати в своїх руках провід над цілим гетьманським рухом і чи не буде це режимом ідеологічної диктатури“ і т. д. і т. д. (лист С. Шемета „До Ясновельможного Пана Гетьмана і до членів Ради Присяжних УСХД“ і його „Критичні замітки до I-го числа Бюлетеня“ з д. 10. V. 1929 р.).

Паралельно з цим усі мої постанови саботували або перекручували. Кого я поручав — того поборювано, кого я поборював — того піддержуваю; що я вважав потрібним робити — цього не виконували, навпаки робили те, що я вважав шкідливим.

У самий рішучий спосіб став я протестувати проти ширення з гетьманського дому і з гетьманського відома ідеольгічного та організаційного хаосу, а ще більше проти смердяковщини (від Смердякова, прізвища одної постаті з романів Достоєвського) оцих Шеметівських, одобрюваних п. Скоропадським, писань — смердяковщини, убиваючої всяке завзяття, всякий порив, всяку охоту до творчої полеміки і дальшої праці. Бо як тут преconувати, що я не претендую на Магомета, а мої „Листи“ на Коран? Як обороняти перед смердяковською насмішкою те, що для тебе святе — те, чому ти віддав цілого себе, свій спокій, своє здоров'я, своє життя? За довгі літа громадської української праці досить надивився я на спустошення, ширені в українстві смердяковщиною. Тільки і тільки вона не дає повсякчасно „відродженому“ українству дійсно відродитись. Тільки смердяковщина убиває в українстві всякі жертви трагічним питанням: і чи за таке варто умирати? Смердяковщина — це зараза стократ небезпечніша від цілого комунізму. Бо комунізм — антихристова ідея, у боротьбі з якою відродитись може ідея Христова. А смердяковщина — це трупний яд, викликаючий тільки розклад, гниль і смерть.

Захопивши тепер, завдяки п. Скоропадському, провід гетьманського руху в свої руки, і беручись за „державне будівництво“, смердяковщина думає, що державу можна збудувати „прислухуючись до реальних інтересів“, як це роблено досі на Україні з відомим наслідком протягом 1917—1920 рр. Бо чи-ж такими самими реалістами, як пп. С. Шемет і Ко, що спекулюють на реальнім „інтересі земельної власності“ (пор. їх знаменитий „лист в аграрній справі“, оголошений в останньому числі Бюлетеню Гетьм. Управи за Липень—Серпень 1930 р.) не були українські есери, що спекулювали на ще більші реальнім „інтересі

земельного грабіжа? — Держави — каже провідна думка моїх „Листів до братів-хліборобів“ — будуються не винюхуванням реальних інтересів, а з гори прийнятою ясною державною ідеєю. Така ідея є одиноким мірилом варності для всяких реальних інтересів, для зрозуміння, які енергії серед народу треба вважати державними і які протидержавними, і що в хаосі реального життя здійсненню ідеї держави помагає, а що заважає.

Панам, знаючим напевно, які реальні інтереси переможуть, очевидно ніяка ідейна організація, а з нею (для такої організації необхідні) ідейні авторитети непотрібні. Знищити авторитет Липинського, а якби це не вдалося, проголосити його божевільним; зломити організаційне Заприсяження; розпорошити організаційне ядро, а тим самим одкрити шлях всяким персональним затятам та амбіціям — хіба-ж це не дрібниці у порівненні з міліонами куркулів, що стихійною силою своїх реальних інтересів скинуть більшовиків, збудують українську державу, і посадять Павла Скоропадського за його заслуги перед ними у 1918 р. на гетьманський престол? „Конфлікт Липинський—Скоропадський + Шемет + Скоропис, який тлів уже в самих зародках гетьманського руху і який на щастя цього руху виявився в повній силі вже тепер — пише один з остроронь від цього конфлікту стоячих гетьманців — це зударення не якихось особистих уподобань чи нездорових нервів, як це дехто хоче вмовити, а зударення означеної монархічно-клясократичної ідеї з браком усякої провідної ідеї, це зударення тактики політичного перевіховання українського громадянства силою зорганізованої ідеї, з тактикою політичної спекуляції ра взірець реалістичної УНР-івщини“.

Моє домагання віддати на суд всіх гетьманців, а потім виключити з Ради Причіжних, розкладаючого нашу ідею і розвиваючого нашу організацію, п. Сергія Шемета, зустріло рішучий опір Гетьмана Скоропадського. Цей опір, як тепер показалось, мав свої цілі. В монархічно-клясократичну ідею п. Скоропадського на ділі ніколи не вірив. Далекосяглого політичного розуму і мужності, щоби бачити, що Гетьманство на Україні здійсниться може лише по довгій ідейно-організаційній підготовчій праці, він не мав. Отже не диво, що по кількох літах примусового мовчання він стратив терпець „чекати“ і рішив, що треба йому самому шукати шляху до гетьманування — шляху коротшого і більше практичного, ніж вказаний мною шлях політично-морального переродження України монархічно-клясократичною ідеєю. Таким коротшим і більше практичним шляхом видались йому: здобута, завдяки нашій дотеперішній ідейно-організаційній праці, деякі особиста популярність і Шеметівські „реальні інтереси“, тоб-то виразно кажучи, емігрантська політична спекуляція. Використовуючи мою фізичну незмогу їздити, і безпосереднім особистим впливом, а не розпучливими листами, кінець

завчасу оттаким намірам покласти, п. Скоропадський вступив за цей шлях від часу моого виїзду з Берліну, в осені 1927 р. За всім від того часу зроблені політичні кроки та акти — зазначую і підкresлю ще для тих, що колись про ці речі довідаються — він сам несе повну відповідальність.*)

Отже від осені 1927 р. почалась боротьба між п. Скоропадським і мною за долю гетьманського руху. Бажаючи найбільшу для своїх планів перепону — в лиці моєї особи і моєї політичної лінії — усунути, п. Скоропадський започаткував

*) Одним з таких актів є т. зв. „Будапештенський договір“. Важний він не як такий — як договір — бо яку реальну вартість можуть мати міжнародні акти підписані тепер п. П. Скоропадським? — а важний як документ політичної безхарактерності п. Скоропадського й як ілюстрація, на які бездоріжжя авантюризму зводить його використовування гетьманської ідеї для його персональних цілей „гетьманський рух“. Злідно з волею бл. п. В. Липинського подаються гут до публичного відома слідуючі документи про „Будапештенську справу“:

ВИПИСКА З ЛИСТА П. П. СКОРОПАДСЬКОГО ДО В. К. ЛИПИНСКОГО З Д. 16.III.1929 р.

(Лист цей був переданий через М. П. Ципріяновича, що їхав тоді з Берліна до Будапешту).

В цім листі я хочу з'ясувати Вам ті головні пункти нашої зовнішньої політичної праці про которую може Ви трохи чули, але не знаєте во всіх подробицях, позаяк вони таєми й передавати їх Вам листовно поштою було-би не обережно.

Ще літом минулого року я відновив знайомство в Берліні з Бароном W. Цей пан — сенатор Угорського Сенату, богатий чоловік, йому головно належить більшість токайського вина, брат його одружений з архікняжкою М. А. сестрою архікнязя А., претендента на Угорський престол. W. чоловік дуже сервозний, впливовий, близький до гр. Бетлема. Він був в Київі за мої часи старшиною для звязку австрійської армії з германською, там він бував у мене.

Літом ще я балакав з ним про нашу справу, він зацікавився і взявся зробити мені побачення з Бетлемом в Будапешті. Ще в Жовтні було вирішено це побачення, але діло затягнулось і я зміг бути прийнятим лише в Січні.

А великий приятель W., й був, так казати, маклером між ним і мною. 5-го січня А. і я виїхали до Будапешту. Для кращого уяснення Вами цієї справи, надсилаю Вам виписки з моого дневника, викинув там все що не торкається прямо переговорів, але зараз можу сказати кратко, що я там був принятий виключно добре, як гетьман інкогніто; мені робили богато ріжких прийомів, полювань, обідів таї інше.

ВЫДЕРЖКИ ИЗЪ МОЕГО ДНЕВНИКА.

6.I.1929. Въ 4 ч. благополучно прѣѣхалъ въ Б. Безконечные разговоры съ В. Онъ нашъ человѣкъ. Говорить, что Б-мъ очень заинтересованъ мною, но что онъ получилъ донесеніе, что я не имѣю шансовъ на на успѣхъ. Во вторникъ свиданіе съ Б-мъ. В-ту дано на прочтение и критику всѣ меморандумы.

7.I.1929. ... продолженіе выясненіе черезъ В-та личности Б-ма.

8.I.1929. ... въ 3 вернулся домой, отдохнулъ. Продумалъ о томъ, что буду говорить съ Б-мъ. Послѣдній вызвалъ къ себѣ В-та въ 5 часовъ. Ровно въ 6 ч. я и А-нъ входили въ парадную дверь прелестнаго дома

Шеметівськими писаннями мій авторитет у гетьманських колах знищити, потім за умово ненормального мене оголосити, а одночасно, для задережання при собі ідейних одиниць серед гетьманців, він при всякій прилюдній нагоді відміняв у суперлятивах мое прізвище з додатком, що мовляв, була високо заслужена, ним глибоко шанована, людина, але від праці розум загубила. Завершеннем цієї акції мав бути „перший зізд гетьманців“, що оце в кількості 10 людей відбувся в липні ц. р. в Ванзее і що мав „організаційно улегалізувати“ політичні похорони мої і моєї ідеї так, щоб наївним людям видавалось, що все —крім „не-

въ стилѣ ампиръ, занимаемаго Предсѣдателемъ Совѣта Министровъ... На основании всего, что я слышалъ, онъ въ В-ии является просто диктаторомъ въ не сколько замаскованной формѣ. Фактически вся власть у него въ рукахъ. Онъ сумѣлъ объединить три главныхъ партіи: Соціалъ-християнѣ, хлѣборобовъ и партію свою Б-ма въ одну называемую: „Еингайцпаргай“. Въ этой партіи объединено 85 процентовъ парламентскихъ голосовъ. Правигъ страною уже 5 лѣтъ. Видимо сидить прочно. Въ прекрасныхъ отношеніяхъ съ Х-ти, который совершенно отстранился отъ дѣлъ и лишь предсгавляетъ страну. Первымъ настъ встрѣтилъ Управляющій Канцеляріей Предсѣдателя Совѣта Министровъ... — молодой человѣкъ, чрезвычайно любезный; В-ть говоригъ, что онъ убѣжденный нашъ сторонникъ... Черезъ минуту я быль въ кабинетѣ Б-ма... Послѣ принѣтственныхъ словъ мы сѣли... я съ мѣста, безъ всякихъ прелеминарій началь излагать причину моего прїѣзда. Я его предупредилъ, что не знаю на сколько онъ освѣдомленъ вообще въ украинскихъ дѣлахъ и потому постараюсь дать ему въ скжатой формѣ общую картину, при чемъ для сокращенія бѣѣды просиль его въ томъ случаѣ, если онъ что либо изъ того, что я ему буду говорить уже знаетъ, прерывать и задавать вопросы, которые ему неясны. Началь я съ русскаго большевизма, онъ черезъ минуту меня перебилъ и сказалъ: „я съ Вами совершенно согласенъ, большевизмъ въ Россіи падеть, нужно думать о томъ что прийдетъ послѣ него.“ Я началъ ему говорить тогда о единой Россії, о Романовыхъ, о республикѣ россійской, о причинахъ, которыя мѣшаютъ осуществленію этихъ плановъ и перешель къ разл. національностямъ, населяющимъ быш. Россію и, конечно, остановился на Українѣ уже во всѣхъ подробностяхъ, онъ слушать внимательно, потомъ перебилъ: „да, говорить онъ, это все вѣрно, но какъ Вы думаете овладѣть властью на Українѣ? Вѣдь Вы себѣ ясно представляете картину, что не Вы же одинъ будете туда стремиться. Вѣдь вмѣстѣ съ Вами явятся и другіе; Поляки двинутъ петлюровцевъ и будутъ сипать деньгами для того, чтобы Васъ сбить. Безъ сомнѣнія явятся и другіе“. „Безъ сомненія, говорю я, но мы это и предвидимъ и готовимся къ этой борьбѣ; по нашему мнѣнію для этой борьбы и нужно имѣть тѣ прочныя организаціи, которыя сумѣли бы увлечь за нами украинскій хлѣборобскій классъ, именно обѣ этихъ организаціяхъ я только что Вамъ докладывалъ; при чемъ въ нихъ должны преимущественно быть не платные люди, не агенты, а люди, которыхъ міровоззрѣніе подходить къ нашему. Единственная группа украинская, которая такъ понимаетъ дѣло, это мы. Поэтому то мы и расчитываемъ на то, что, когда среди анархії появится и будетъ активно дѣйствовать сбитая, сильная организація, спаянна дисциплино и управляемая одною волею, то эта организація и возьметъ перевѣстъ.“ „Не могли бы Вы уже теперь найти пути къ объединенiu съ другими группами?“ „Мы, конечно будемъ стараться это сдѣлать, но удастся ли намъ, не знаю, такъ какъ можно объединять группы, живущія самостоятельными принципами и имѣющія самостоятельное міровоззрѣніе, здѣсь же, какъ напримѣръ, съ группой петлюровцевъ, идетъ дѣло о людяхъ, которые живутъ несамостоятельно,

дугі В. Липинського" — залишилось у „гетьманському центрі“ по старому.

На цьому зїзді була ухвалена під президією „правдолюбивого“ п. Скорописа і під патронатом ванзейського гетьмана така резолюція:

„В справі неурядуючого Голови Ради Присяжних В. К. Липинського. Зізд: вислухавши доклад Гетьманської Управи і ознайомившись з документами й листуванням, що торкається ряду непорозумінь, які за останній час виникали між нині неурядуючим через свою хворобу Головою Ради Присяжних У. С. Х. Д. —

а ідуть на поводу є Польши, слѣдовательно, об'єдиненіе съ этими людьми возможно лишь по столько, по сколько можно съ Польшею договориться. Возможно ли это теперь, не думаю.“ Онъ согласился. Я продолжалъ ему говорить о нашей идеологии, о нашихъ организаціяхъ и т. подобное. Вдругъ онъ меня остановилъ, говоря: „Ваші мысли мало разнятся отъ моихъ, думаю, Вы правы, но вотъ что, конечно все, что Вы говорите имѣть для В. громадное значение. Если бы Вамъ удалось создать ту Украину, о которой Вы говорите, В-ія была бы очень счастлива, но, какъ Вы относитесь къ вопросу Карпатской Руси? Нельзя же въ самомъ дѣлѣ думать, что, беря отъ наась руку помощи, Вы одновременно посыгали бы на наши тысячелѣтніе границы. Прежде нежели дать Вамъ категорический отвѣтъ на Ваше желаніе, я долженъ знать ясно, какъ Вы относитесь къ этому вопросу.“ „Конечно, говорю я, Подкарпатская Русь — украинцы, но на пріобщеніе ихъ къ будущей Украинѣ мы въ данное время не посыгаемъ“. „Я понимаю, что теперь Вы не посыгаеете, но впослѣдствіи, если Вы будете Гетьманомъ Украины, какъ Вы будете относиться къ этому вопросу? Они несомнѣнно будутъ стремиться къ соединенію съ Кіевомъ, а мы этого ни при какихъ условіяхъ никогда допустить не можемъ, это наше тысячелѣтнее право. Карпаты — естественная граница и Ваша и наша. Вообще, повторяю, если Вы желаете имѣть съ нами дѣло, то Вамъ слѣдуетъ решить вопросъ Подкарпатской Руси въ томъ смыслѣ, что Вы у же теперь дадите намъ обязательство письменное, что Вы никакихъ посыгательствъ на наши старыя границы не будете имѣть.“ Я послѣ нѣкоторой паузы ему отвѣтилъ: „Мы посыгательствъ на Ваши границы, ввиду того значенія которое имѣетъ для насъ зближеніе Украины съ Венгріей, не будемъ имѣть. Но Вы должны понять, что нѣгъ ничего тайного, чтобы не стало явнымъ, если я дамъ Вамъ письменное обязательство и оно станетъ извѣстнымъ моимъ врагамъ, это будетъ использовано противъ наась съ болышими успѣхомъ; поэтому я дамъ Вамъ слово и Вы этимъ должны удовлетвориться.“ „Я Вамъ вѣрю, но я официальное лицо, я могу умереть, долженъ остаться слѣдъ, на письменномъ обязательствѣ я настаиваю. Но даю Вамъ слово, что оно не будетъ передано въ канцелярію, а будетъ храниться въ моемъ личномъ письменномъ столѣ“, при этомъ онъ показалъ на столъ. „Если я уйду, я передамъ бумагу моему замѣстителю и буду наставивать на томъ, чтобы онъ также поступилъ съ нею, какъ я.“ Я обѣщаю дать бумагу въ томъ смыслѣ, что я признаю прежніе границы Венгріи и не заинтересованъ въ странахъ, лежащихъ внутри ея границъ. Онъ спросилъ меня, сколько мнѣ нужно денегъ. „Чѣмъ больше, тѣмъ лучше, не менѣе пятидесяти тысячъ пенго въ мѣсяцъ.“ „Теперь я понимаю.“ „Прошу лишь, чтобы срокъ былъ не менѣе 3-хъ лѣтъ.“ Я ему объяснилъ, что при такомъ срокѣ я могу пригласить людей, отрывая ихъ отъ тѣхъ мѣстъ, которыхъ они теперь занимаютъ и которыхъ ихъ кормятъ.“ „Я могу уйти, а на основаніи конституції, я не могу связывать своего замѣстителя долгосрочными платежами, но обѣщаю Вамъ, что я все сдѣлаю для того, чтобы мой замѣститель продолжалъ мою политику по отношенію къ Вамъ.“

В. К. Липинським з одного боку і Радою Присяжник, Гетьманською Управою і поодинокими Гетьманцями з другого боку, констатує, що ні ідеологічних, ані програмових причин для згаданих непорозумінь не існує, що єдиним джерелом всіх непорозумінь є фізична недуга п. В. К. Липинського, яка й унеможливила для керуючих органів нашого руху співпрацю з В. К. Липинським по питаннях біжучої реальної політики“.

Отаку „резолюцію“ підписав також і один греко-католицький священик. Підписав, думаю, тому, що той-же самий, засідаючий тепер в Гетьманській Управі і президії зізду п. Сергій

„Нельзя ли скорѣе опредѣлить точно сумму?“ „Можно, какъ долго Вы здѣсь останетесь?“ „Два дня у барона В-та“. „Прекрасно, я ему дамъ отвѣтъ“.

Масса взаимныхъ любезностей, добрыхъ пожеланій и т. п. Приводилъ до дверей, я вышелъ изъ кабинета. За мною вышелъ Б. и пригласилъ къ себѣ А., который остался у него всего нѣсколько минутъ. Графъ Д. затѣмъ показалъ намъ внутренность дворца...

9.I.1929. Въ семь часовъ мы, т. е., А., В-тъ и я выѣхали въ имѣніе В-а... В-тъ намъ разказывалъ про мѣстную жизнь... Съ Польшею отношенія хороши...

11. Января 1929 г. ... А. рано утромъ сегодня уѣхалъ. В-тъ по телефону сговаривался съ Б-мъ, прося его принять его или меня для получения окончательного отвѣта...

12. Января 1929. Получилъ отвѣтъ отъ Б., что послѣдній просить В-та пріѣхать къ нему 14-го въ 11 часовъ утра, для окончательного рѣшенія вопроса...

14.I.1929. Въ Б-тъ... Къ часу дня вернулся огъ Б-ма В-тъ. Онъ сидѣлъ у него полтора часа. Б-мъ по мнѣнію В-та сильно заинтересованъ нашимъ движениемъ, соображая съ В-мъ, всѣ наши шансы на успѣхъ. Чрезвычайно сожалѣлъ, что не можетъ широко пойти намъ на встрѣчу и долженъ ограничиться значительно меньшей суммой... В-тъ, думаю онъ не лжетъ, сказалъ мнѣ, что Б-мъ ему выскажалъ, что изъ всѣхъ лицъ русскихъ и украинцевъ, которыхъ онъ видѣлъ у себя, я на него произвелъ наибольшее и наилучшее впечатленіе... Ненавидитъ Румынію. Нелюбитъ Польшу, но полагаетъ, что съ нею не слѣдуетъ намъ обострять отношенія. Интересовался знать, какъ мы думаемъ рѣшить вопросъ нашихъ взаимоотношений съ великороссами, этимъ отношеніямъ онъ придаєтъ въ нашемъ дѣлѣ большое значеніе. Онъ сторонникъ не блефа, а упорной тягучей подготовительной работы. Готовъ не только денежно, но и морально и всякими другими средствами настъ поддерживать. На вопросъ В-та, нельзя ли немедленно закончить дѣло, онъ заявилъ, что ему нужно имѣть нашъ меморандумъ, а кромѣ того составить договоръ, въ которомъ онъ указываетъ на согласие дать поддержку В-їи денежной и моральной, съ другой стороны я признаю границы В-їи 14-го года. Договоръ подписывается имъ и мною. По полученіи и подписаніи этого договора онъ отдаетъ деньги. Я же могу спокойно єхатъ обратно, такъ какъ онъ даетъ слово, что, если такой договоръ онъ будетъ имѣть, то желаніе наше онъ исполнить. Сумму онъ назначилъ въ половинномъ размѣрѣ той, которую я просилъ, но при этомъ указалъ, что надїється ее при первой возможности увеличить, кромѣ того въ конкретныхъ важныхъ случаяхъ онъ, если будетъ имѣть малѣйшую возможность, пойдетъ мнѣ на встрѣчу. Вотъ, кажется, все, что сказалъ мнѣ В-тъ... послѣ завтрака мы до десяти часовъ вечера пересоставляли меморандумъ, согласуя его съ высказанными въ разговорѣ съ Б-мъ мыслями... составили планъ договора... Договоръ я подписалъ, взявши слово, что В-тъ его

Цемет, по наказу свого клібодавця і за порадою „голови“ п. Скорописа, який хвалиться, що моїх „Листів до братів-кліборобів“ не читав і читати часу не має, скоренько вистукає на цій самій машинці і в цім самім передпокою другу резолюцію: „Зізд констатує, що рух гетьманський розвиватиметься й далі на основах і ідейних підвалинах, створених В. К. Липинським“...

V.

Аранжери оцього „зізду гетьманців“, складеного з 5 певних і 5 непевних членів, слушно назвали його для відріжнення від попередніх зіздів „першим“. Бо дійсно це перший „зізд гетьманців“, що позивав собі на проголошення явних неправд, блефів і крутістей; перший „зізд“ скликаний звільнившим себе від Заприження Гетьманом з ціллю дискредитації того, хто його цим Заприєженням звязав. „Справою В. Липинського, пише один з учасників цього „зізу“, займались там майже півтора доби...“

Як і годиться примітивним політичним хитрунам, нова „гетьманська управа“ п. Скоропадського з прийнятих цим „зізлом“ 8-и резолюцій і 4-х листів, оголосила публично У бюллетені тільки З резолюції і З листи, а рештою рішила орудувати покищо „строго довірочно“. Отже, крім вищенаведеної резолюції (ч. 3.), „зізд“ висловив (всі цитати подаю із розісланого гетьм. організаціям машинопису) „свою найщирішу подяку Ясновельможному Пану Гетьману за те, що Він в критичний мент нашого організаційного життя не завагався Сам взяти на Себе одіум за залишенну першою Гетьманською Управою спадщину і взявся Сам зорганізувати Гетьманську Управу другого складу“. Коли в цій подяці замінити загальні поняття конкретними особами і фактами, то вона звучатиме: „Пан Скоропис висловлює свою найщирішу подяку Ясновельможному Пану Гетьману за те, що Він (з великої букви, значить не Скоропис) не завагався взяти на СЕБЕ (великими буквами) одіум за залишенну першою Геть-

передасть Б-у толькі въ случаѣ его согласія на наши требованія... Въ завтра передасть Б-у копію договора...

23. Января 1929, ... въ 3 часа я быль въ ... въ вилѣ барона Ф...га, онъ женатъ на сестрѣ В-а ... я переговорилъ съ В-мъ. Онъ согласился съ моими предложеніями обѣ измѣненіи договора, принялъ новую редакцію этого договора для представленія ее Б-му. Въ думаетъ, что Бъ будетъ тоже на нее согласенъ. Въ мнѣ заявилъ, что считаетъ дѣло сдѣланнымъ. Въ со словъ Б-ма совѣгуетъ намъ не обострять пока нашихъ отношеній съ Польшею, наоборотъ, идеаль бы былъ бы получить возможность зближенія съ нею. Онъ говоритъ, что ключи теперешней европейской политики въ рукахъ Франціи, что, если мы получимъ ходъ къ ея союзницѣ — Польшѣ, мы въ общемъ облегчимъ себѣ серіозно работу, а, когда достигнемъ определенныхъ результатовъ, т. е., будемъ на Украинѣ и почувствуемъ силу, тогда можемъ смѣло предъявлять наши законные требования...

(Замітка Видавництва).

манською Управою, до якої належав п. Скоропис, спадщину і вважається Сам (великими буквами) притизаконно і зломивши дане В. К. Липинському слово, зорганізувати Гетьманську Управу другого складу, покликавши до неї цього самого п. Скорописа“.

Але-ж перед „Гетьманською Управою першого складу“ з головою Н. В. Кочубеєм, існувала ще Центральна Управа. Що зробила і яке одію по собі залишила для „Управи першого складу“ оця Центральна Управа під фактичним головуванням покликаного тепер знов „до влади“ п. Сергія Шемета, про це зізд, з огляду на своїх 5 непевних членів, вважав країшим не загадувати. Ксьому винна „Гетьманська Управа першого складу“. При чім не її головний член п. Скоропис, а тільки „голова“ — Н. Кочубей, якому п. Скоропис весь час не давав головувати. Це напр. п. Кочубей, як „сконстатував зізд“, не умів наладити регулярного видавання Бюллетеню. Хоч цей-же самий п. Кочубей, вже без помочі п. Скорописа, сам один в неможливо тяжких умовах, видає тепер зовсім регулярно „Думки Гетьманця“ (досі вийшло 3 числа за липень, серпень і вересень). Зате пп. Скоропис і Шемет, позбувшись п. Кочубея, одержали змогу: „вирішити“ на Україні церковну і аграрну справи (див. Бюллетень: „Резолюція в церковній справі“ і „Лист Гетьм. Управи в аграрній справі до хліборобів на Великій Україні“) та вислати за своїми власними підписами і то вже не від „зізду гетьманців“, а від „зізду представників гетьманських організацій“ (чужинці, мовляв, в таких ріжницях не розбираються) листа до п. Козолі до Фінляндії. Іншими словами управа п. Скоропадського одержала нарешті змогу стати на шлях не „писанини“ (так п. Скоропис називає ідеольгічну працю), а ділової, практичної, реальної, міжнародної акції. Чи-ж не варто за це висловити „найщирішу подяку Ясновельможному Пану Гетьману“?

Далі „зізд“ констатує, що Ясновельможний Пан Гетьман з огляду на те, що реальна політична праця вимагає більш здорових нервів, пропонував В. К. Липинському обмежити свою компетенцію виключно справами теоретичного й ідеольгічного характеру і що В. К. Липинський на це не погодився“ (резолюція ч. 3.).

В дійсності діло було так. Побачивши куди, від часу по-диктованої Гетьманом Шеметівської акції, котиться рух гетьманський, я, по невдачі ріжних комбінацій і по довгих переговорах, зажадав у листопаді 1929 р. від Ради Присяжних повно-власти для упорядковання цього руху. Переляканий цим Гетьман приїхав зараз до мене до Бадеу і, давши мені гетьманське слово чести, що він буде мати в мені одинокого дорадника, одержав від мене передачу йому на час моєї недуги прав і обовязків Голови Ради Присяжних.

Оци останню спробу врятувати нашу стару гетьманську організацію зробив я тому: 1) що побачив повну неможливість

припинити амбітні персональні пляни п. Скоропадського при помочі вже ним здеморалізованої і розложеної Ради Присяжних; 2) що на запропоновану мною передачу своїх прав сину Данилу Павловичу п. Скоропадський не погодився; 3) що передачею головування в Раді Прис., як доказом, що п. Скоропадський не потребує мене боятися, поскільки він не сходить з ґрунту даного ним Заприсяження і добровільно прийнятої на себе репрезентативної ролі, я мав надію і Гетьмана і Раду Присяжних поволі своїм впливом, забезпеченим мені словом гетьманським, знов на путь законності і наших принципів привести.

Мої надії, на жаль, не оправдалися. Зараз по повороті до Берліну п. Скоропадський зломав дане мені гетьманське слово чести тим, що протизаконно (бо тільки як Гетьман, а не як Гетьман і як урядуючий на час Голова Ради Присяжних) призначив без моого відома і поради нову Гетьманську Управу. Далі при помочі ріжких інтриг він збунтував проти мене частину членів Ради Присяжних, що підписали в горі наведеного листа; виключив незаконно з Ради Присяжних Н. В. Кочубея, і врешті для „узаконення“ цього всього спровадив на свій кошт (пор. резолюцію ч. 5. „зізу“, щоб „на будуче місцеві організації самі подбали про фінансовання зіздів“) до Ванзее кількох випадкових людей та одержав од цих своїх гостей, що назвали себе „першим зіздом гетьманців“, за таку „діяльність в критичний час“ — „найщирішу подяку“.

Однаке зломання слова чести і перед таким навіть „зіздом“ не удалось вповні затаїти. Щоб заспокоїти своє сумління, п. Скоропадський провів ще одну революцію (ч. 4.) „в справі ріжного розуміння „Бадеїських Умов“. „ Без огляду на зміст і форму Бадеїських розмов — каже ця резолюція — зізд вважає, що основовою для оцінки непорозуміння між Ясновельможним Паном Гетьманом а Вячеславом Козіміровичем Липинським є виключно заява цього останнього в листі до Ради Присяжних У. С. Х. Д. з дня 29.XI.1929 (див. стр. III., ч. 3 „Бюллетеня“), якої одиноким і конечним висновком є повна свобода рухів для того, хто несе усю відповіальність“.

Побачимо, що скажуть панове, котрі „ухвалили“ о цю резолюцію, як побачать наслідки повної свободи рухів п. Скоропадського. Тепер-же мова йде не про те, чи можна „потребою свободи рухів“ пояснити зломання слова, чи ні, а про те, чи має право Гетьман ломати своє слово, дане ним добровільно і з повною свідомістю, що воно власне свободу його рухів до мінімум обмежувало.

Далі „зізд“ по прикладу унерівського центру, якого практична і реальна політика не дає спати п. Скоропадському і згуртованим тепер біля нього гетьманцям практикам і реалістам, прийняв сфабрикований для осягнення ванзейсь-

ких цілей „привіт Зіздові“ від неістнуючої „Громади У. С. Х. Д. з Радянської України“ та розіслав цей привіт „в організаційному порядку“, не подумавши навіть, який матеріял дає він більшовицьким агентам для провокаційної роботи супроти наражених на дійсну небезпеку людей. Щоб такій провокації хоч почасти запобігти, оцим прилюдно заявляю, що ніяких „громад“ на Радянській Україні У. С. Х. Д. не мав і не має.

VI.

Врешті „зізд“ ухвалив листа до мене з поученням, щоб я „не піддавався нашептам як злоЗ хвороби, так і злих людей“ і вказав мені ще в одній, але цим разом анонімній резолюції (ч. 2) на мої гріхи, що, мовляв, не виявив належної покори перед Яновельможним Паном Гетьманом той, хто сам авторитет Гетьмана обороняв. Цього листа до мене підписали і резолюції ухвалили (цитую підписи так, як вони в оригіналі): М. Омелянович-Павленко (старший), о. Т. Горнікевич, С. Шемет, І. Лоський, Ол. Скоропис-Йолтуховський, Мірчук, Олекс. Шаповал, Д. Олячин, М. Піонтковський, В. Мурашко.

Панове учасники ванзейських чай! Хто мені „нашептав“ обіхати круги дідичів правобічної України з моїм відчитом-закликом: „Шляхта на Україні“ тоді (1905 р.), коли все українство було соціалістичне, а не соціалісти були ворогами України (цей заклик мій без впливу на „союзи землевласників“, що створили потім через десять літ Гетьманство, не остався)? Хто мені „нашептав“ відродити на еміграції опозорену ідею гетьманську, від якої всі тоді втікали, замість поклонитись, як це дехто з Вас уже робить, а дехто ще робити буде, варшавському урядові і вернути в свої рідні волинські сторони? Хто дав Вам право ображати тяжким закидом безхарактерності людину, якої 4-х з Вас навіть у вічі не бачило? Коли-б Ви всі видержали на українськім громадськім шляху все те, що я віддержал і не подався, і із своєї лінії не зійшов, то й тоді Ви таких закидів робити мені не малиб права. А за Вашу пораду „не піддаватись нашептам“, дозвольте бодай 5-м з Вас дати теж пораду: Високоповажані Панове! - Як той, що молячись собі лоба розбив, не робіть з монархізму карикатури. Не тратьте ніколи пуття, чести і поваги на вид гетьманських пиріжків, тим більше в Ванзее, де вони начинені політичною нечистотою і де Вам вже їх більше не дадуть після того, як Ви своїми підписами шахрайське діло підкріпили. Бо монархізм — той дійсний, сильний, не альбанський -- це боротьба за монархічний закон — закон чести і поваги — не тільки з руйнниками громадянами, а ще більше з руйнниками монархами, чи такими, що на монархів претендують. Прочитайте собі історію Англії і затямте це!

Що-ж до покори перед Гетьманом, здергуючим своє Заприсяження, оберігаючим наші організаційні закони і тільки ре-презентуючим та персоніфікуючим нашу ідею, а не претенду-ючим на провід в її здійснюванні, то такої покори виявив я стільки, що вистало її на створення гетьманського авторитету, якого ніхто з Вас ще 10 літ тому не визнавав. Для чесного, достойного, гідного Гетьмана — Гетьмана символа, а не геть-мана отамана — Гетьмана такого, якого я в своїй лєгенді пред-ставляв — дійсно була колись заготовлена мною, а тепер „геть-мансько управою“ безправно і безсовісно розслана „анкета“. Але проти гетьмана зломавшого Заприсяження, не додержую-чого гетьманського слова, руйнуючого монархічні закони, — пр̄ти гетьмана не розуміючого, що свій авторитет він завдячує тільки мною на ньому вимушенному мовчанню репрезен-тanta, — гетьмана, що намагається тепер мене за це усунути і самому взяти фактичний провід в свої руки, — гетьмана, що, ступивши на шлях емігрантської політичної спекуляції, поставив себе на один рівень з п. Полтавцем-Остряницею і п. Андрієм Лівицьким — проти такого гетьмана я виступаю тепер з такою самою енергією, з якою колись виступав за ним. Виступаю тому, що я монархіст-гетьманець; тому, що українська ідея державна, якої здійснення я бачу тільки в монархічній Гетьманстві, мені дорожча, крім Бога, понад усе. Виступаю тому, бо знаю, що на Землі Українській і в Державі Українській може удержанатись с во я монархія тільки західного, англійського типу, а не типу східного, московського чи балканського: — монархія царству-юча, але не управлююча — монархія, ублагороднююча україн-ських отаманів, а не монархія, сама даюча приклад отаманства — монархія, приклад джентельменства, а не монархія в сякого джентельменства заперечення. Рабства, лакейства, політичного шахрайства, перфідії, трусливості і глупого славолюбія — все це під назвою українського гетьманства — я не визнавав і не проповідував ніколи.

Виступаю врешті проти негідного гетьмана тому, що все, що робив у своїм громадськім житті, робив я в добрій вірі. Ніколи, ні словом ні мовчанням, не вмовляв я українському громадянству того, в що сам не вірив. І цим, що в старій Польщі звалось „приватою“, а в Галичині „керинництвом“, я не руководився. Хоч приватно, для себе, — для недуги, від якої задихаюсь — мені найпотрібніший тепер спокій і хоч найвигід-ніше було-б мені спочити на здобутім, з титулом „великої лю-дини“, який мені п. Скоропадський і зрадивші мені мої бувші співробітники за відхід від політичної праці предкладають, не зроблю цього і буду вести далі, як морально так і фізично тяжку для мене, оборону ідеї нашої від негідників, бо вірю, що цим рятую ідею гетьманську і рух гетьманський від загибелі.

Дня 18. серпня ц. р. вислав я до члена Ради Присяжних Павла Петровича Скоропадського листа такого змісту: „Оцим повідомляю Вас, що від сьогоднішнього дня (18. серпня 1930 р.) я приступив до виконування своїх обовязків Голови Ради Присяжних У.С.Х. Д. Тим самим моя передача Вам дня 29. XI. 1929 р. тимчасового головування в Раді Присяжних з днем 18. серпня 1930 р. касується“. Через місяць, як урядуючий Голова Ради Присяжних, розіслав я всім її членам таку постанову.

,До Ради Присяжних У. С. Х. Д.

„Зваживши,

1) що член Ради Присяжних Гетьман Павло Скоропадський зломав складене ним дня 6. XI. 1921 р. Заприсяження тим, що збунтував частину членів Ради Присяжних проти Голови Ради Присяжних і сотворив з них партію, потрібну йому для здійснення його персональних цілей;

2) що він і члени Р. Пр. Ол. Скоропис, С. Шемет, А. Монтрезор, і Л. Сідлецький (С. Крилач) листом з д. 5. V. 1930, а також ширенням відповідаючих змістові цього листа поголосок, намагались зробити з Голови Р. Пр., „загубившого духову рівновагу руїнника“, щоби знищити в той спосіб його авторитет, вмовити, що він вирікся дальшої політичної праці і тим промостили дорогу Гетьману Павлу Скоропадському до перевороту у свої руки фактичного проводу гетьманським рухом;

3) що свою — цим самим листом оголошено — присягою допомогти в цьому Ґетьману Павлу Скоропадському, як Гетьман, що таку присягу прийняв, так і вищеною члени Р. Пр., що таку присягу склали, порушили свої Заприсяження і основний принцип Гетьманської організації, по якому Павло Скоропадський і його рід тільки презентують і персоніфікують, але не ведуть персонально, гетьманський рух;

4) що, для лекшого переведення цього всього, Павло Скоропадський разом з вищеною членам Р. Пр. виключили з Р. Пр. Н. В. Кочубея, віддавши незаконно його чисто особисту справу з п. Скоропадським на вирішення Ради Присяжних, замість відати її на суд, що мав-би розглянути, скільки в цій приватній справі Кочубей-Скоропадський винен п. Кочубеї, порушивши — як каже наше Заприсяження — „сирові вимоги до себе“ в приватно родинному житті, і скільки винен п. Скоропадський, який, не давши можливості п. Кочубею сказати своє останнє слово в цій справі, поспішив її використати в цілях політичних, аби позбутись одинокого члена Ради Присяжних, що твердо стояв на ґрунті непорушності Гетьмана прийнятих, і Заприсяження та словом гетьманським скріплених, зобовязань;

5) що члени Ради Присяжних: Гетьман П. Скоропадський, Ол. Скоропис і С. Шемет беззаконно вимогою, поставленою л-ру В. Залозецькому, видати їм його принятне листування, примусили останнього вийти з гетьманської організації;

6) що „результатами“ кількох стягнущих до Ванзее випадкових людей, названих „першим віздом гетьманців“, члени Ради Присяжних П. Скоропадський, Ол. Скоропис і С. Шемет намагались не тільки вправдати зломання, даного Гетьманом П. Скоропадським Голові Ради Присяжних В. К. Липинському д. 29. XI. 1929 р. в Бадеї, гетьманського слова чести, але ще ухвалили за оце зломання слова Гетьману П. Скоропадському прилюдну подяку, чим порушили основні закони політичної моралі, для оберігання яких була власне сотворена Рада Присяжних;

7) що все те, разом взяте, означає переміну дотеперішнього ідейного гетьманського руху в персональне підприємство Павла Петровича Скоропадського і в той спосіб загрожує гетьманській монархічній ідеї знищеннем та компромітацією —

я, як Голова Ради Присяжних, на підставі параграфу 7, розд. IV. Регламенту У. С. Х. Д., що звучить: — „Всі постанови Ради Присяжних обов'язкові для цілого У. С. Х. Д. Вони ухваляються не більшістю і не голосуванням, а згодою цілої Ради. Коли по якому небудь питанню нема однодушної згоди, воно, після того, як всі засоби примирення протилежних поглядів вичерпані, вирішується Головою Ради, і це рішення безапеляційне і обов'язкове для цілого Ради.“ — по вичерпанні в протязі трьох літ всіх засобів примирення протилежних поглядів і навернення невірних свому Заприсяженню членів Ради Присяжних на законний шлях —

1) Раду Присяжних У. С. Х. Д. розпускаю;

2) Український Союз Хліборобів Державників, якого Рада Присяжних була керуючим органом, розв'язую.

Вячеслав Липинський.

Бадег, дня 18 Вересня (Септембра) 1930 р.

VIII.

На прикінці нехай мені вільно буде подякувати п. Павлові Скоропадському і тим, кому він тепер дає себе вести, за те, що йм не стало терпцю діждати моєї смерти і що вони виявили своє дійсне „українське монархічне“ обличчя ще за моого життя. Це дає мені змогу:

1) запротестувати самим рішучим способом проти заяви цих банів, що вони „мої учні“, і ствердити, що вони мою науку намагались тільки використати для зовсім чужих цій науці і їй ворожих цілей;

2) урочисто, як теперішньому так і будучим поколінням Української Землі, заявити, що ні я, ні мої однодумці з таким „українським монархізмом“, який робиться тепер п. Павлом Скоропадським і його прибічниками в Ванзее, ні в ділах, ні в помислах наших не мали, не маємо і не будем мати нічого спільногого. Коли-б такий „монархізм“ під проводом Павла Скоропадського, чи іншого подібного „гетьмана“, мав колинебудь на Україні появитись — коли „гетьманцями монархістами“ стануть звати себе люди, в яких довголітня політична розпуста і мандрівки по ріжких політичних партіях виснажили всю віру, всю ідейність, дисциплінованість, товарискість, і оставили в душі лише згарища, повні злоби, заздрості, перфідії і звичок до політичного крутітства — коли такі люди, через своє викорінення і озлоблення, підуть служити якомусь гетьману-отаману та стануть вимагати від громадянства для себе особливої пошани, формально за те, що вони „опора трону“, а фактично за те, що вони по рабськи стукають каблуками перед „Ясновельможним“ — то заявляю, що такий монархізм буде найгіршою формою правління, яку тільки Україна може мати, і що прокляття за такий монархізм нехай не спадає на мою голову, бо я перед ним остерігав і проти нього боровся.

Для українського громадянства і особливо для всіх середнього прихильників гетьманського монархічного руху від нинішнього дня становище цього руху мусить бути ясне.

Є гетьманський рух, від нині під персональним проводом п. Павла Скоропадського, за який, як рівно-ж за самого п. Павла Скоропадського, несуть повну відповідальність ті, що цю відповідальність на себе, після всього що сталося, зважуються взяти.

І є гетьманський рух, ідея якого сформулювана в Заприсяженні, в моїх „Листах до Братів-Хліборобів“ та інших моїх однодумців писаннях, — рух, який оцим комунікатом заявляє, що від нині він свого кандидата на український Гетьманський Престол не має та, доки ми не в українській столиці, не буде мати; що питання Династії він оставляє згідно зі старим Заприсяженням до вирішення „по збудуванню сувереної і незалежної Української Держави“, і що далі буде він вести свою працю з твердою вірою, що ублагороднюючої і дисциплінуючої ідеї гетьманства в формах Української Трудової Монархії, не удастся зломити ані ворогам, ані гіршим ніж вороги, „гетьманським“ цієї ідеї фальсифікаторам.

Отже: або — або, бо невтральної середини нема!

B. Липинський.

П. С. Додаю, що ані з п. Павлом Скоропадським, ані з його прихильниками в ніяку полеміку вступати не буду. Писати і говорити вони можуть, що їм подобається. Коли дійсно п. Скоропадський „для себе нічого не хоче“ і коли дійсно ванзейський гетьманський рух бажає „розвиватись і далі на основах і ідейних підвалах, сформованих В. К. Липинським“, як каже резолюція ванзейського „зізу“, то одинокий переконуючий доказ на це все є відречення П. П. Скоропадського раз на завжди від всяких посягань на Гетьманство.

Бадег в Австрії. 20. IX. 1930 р.

Комунікат

Брацтва Українських Клясократів - Монархістів, Гетьманців.

Після розвязання Українського Союза Хліборобів Державників бл. п. Вячеславом Липинським заснувалося в днях 27-29 вересня 1930 р. з ініціативи і під проводом бл. п. Вячеслава Липинського, як Духового Провідника клясократично-монархічного руху на Україні, Брацтво Українських Клясократів-Монархістів, Гетьманців, зложене з випробованих у віданості своїй Ідеї і близько до Покійного стоячих людей.

Під проводом бл. п. Вячеслава Липинського Брацтво взяло на себе не тільки завдання зберігання чистоти Ідеї, якої творцем був Покійний, але і переведення її в життя клясократичним методом т. з. перевихованням українського громадянства і піднесенням його морального, культурного та політичного рівня в дусі клясократичної Ідеї на те, щоби покласти трівкі підстави під будуче здійснення Ідеї клясократичної Держави на Україні.

Згідно з останньою волею бл. п. Вячеслава Липинського Брацтво Українських Клясократів-Монархістів, Гетьманців перебрало дальше ведення цього діла як духову спадщину, завіщану йому його великим Духовим Провідником. Розуміючи, що органічне перепоєння українського громадянства клясократичним духом є питанням впертих і важких змагань на протязі довшого часу, Брацтво не привязує під цей час ваги до масового, і тому поверхового, ширення своїх ідей, зосереджуючи свою теперішню діяльність на підбиранню, виховуванню та кристалізованню тих елементів з-посеред українського громадянства, які по своїх природних заложеннях до органічного восприйняття цих ідей надаються.

Остерігаючи громадянство перед ріжними особистими акціями, які серед нього ведуться під покришкою монархізму, Брацтво Українських Клясократів-Монархістів, Гетьманців не привязує ваги до того рода акцій, між іншим теж і до особистої акції бувшого Гетьмана Павла Скоропадського, поскільки вона обосновує себе одною лише гльорифікацією особи бувшого Гетьмана і Гетьманщини з 1918 р.

Але якщо акція бувшого Гетьмана Павла Скоропадського буде використовувати пам'ять бл. п. Вячеслава Липинського й авторитет Його Ідеї для своїх особистих і партійних цілей, то

Брацтво Українських Клясократів-Монархистів, Гетьманців, щоби різко відмежувати свою Ідею від того рода практик, буде, ідучи слідами свого Духового Провідника бл. п. Вячеслава Липинського, цю акцію безпощадно поборювати.

За діяльність українського клясократично-монархічного, гетьманського руху відповідають перед українським громадянством: Володимир Залозецький в. р. (Берлін), Никола Кочубей в. р. (Брукселя), Василь Кучабський в. р. (Берлін), Роман Метельський в. р. (Прага), Михайло Савур-Ципріянович (Баден, Австрія).

Дня 18/VIII 1931.

Під осуд українського громадянства.

Остерігаючи українське громадянство в друге перед акціями т. зв. „гетьманського центру“, згуртованого біля особи п. Павла Скоропадського, якого органом у Галичині є львівський журналістичик „Хліборобський Шлях“, Брацтво Українських Клясократів-Монархістів, Гетьманців, пятнує отсім повне перфідії, систематичне знеславлювання особи бл. п. Вячеслава Липинського публікаціями т. зв. „гетьманського центру“ в Берліні та споріднених йому кругів львівської „Нової Зорі“. Брацтво У. К. М. Г. пятнує дальнє зловживання ідеольгічних творів бл. п. Вячеслава Липинського, практиковане обома вище згаданими групами для оправдання їхніх — державний Ідеї бл. п. Вячеслава Липинського прямо суперечних — заходів, які нищать всяку державну тенденцію на Західній Україні особистим опортунізмом і отвертою або скритою угодовчиною.

Ще за життя бл. п. Вячеслава Липинського, який, стоячи на сторожі ідейності гетьманського руху, вважав внутрішне переродження українського громадянства за передумову будучої державності України і тим не допускав до переміни гетьманського руху в „практичну“ У. Н. Р.-івщину, сполучилися вище згадані круги, щоби усунути бл. п. Вячеслава Липинського від політичного життя, бо Він стояв на перешкоді їхньому шуканю чужих протекцій для „української справи“. Т. зв. „гетьманський центр“ проголосив Його божевільним, а „Нова Зоря“ закидувала Йому заробітки на ідеї. Ці клевети і інші явні і потаємні махінації цинічно топтали всі засади моралі і систематично вкорочували Його вік.

Тепер, по смерти бл. п. Вячеслава Липинського, ці самі „практики“-циніки намагаються знівечити твір, якому було посвячене Його життя. Під маскою облудних славословій „памतи Липинського“ вони руйнують живий образ Покійного „відкриваням“ Його „людських слабостей“, щоб на цій підставі розділити в Його творах „здорового і великого Липинського“ від „хорого, нетерпеливого і малого“ і проголосити „добрим“ у Його творах все те, що тим кругам підходить як „ідеольгічний“ приєднаток для їхніх безідейних заходів, а „хорою фантазією“ все те, що ці заходи зясовує такими, якими вони в дійсності є: симптомами морального і політичного розкладу.

У вірі, що серед українського громадянства, яке так богато завдячує бл. п. Вячеславові Липинському, знайдеться живий

відрух нроти цик на Україні ще небувалих практик, передаємо ці факти до публичного відома.

Дня 1. лютого 1932.

Володимир Залозецький в. р. (Берлін), *Нікола Кочубей* в. р. (Бурукселя), *Василь Кучабський* в. р. (Берлін), *Роман Метельський* в. р. (Прага), *Михайло Савур-Ципріянович* в. р. (Бадег).

Василь Кучабський.

Завдання гетьманського руху на Західній Україні.

I.

У важку годину беремось ми, клясократи-монархісти України, означити дороги, якими нам від сьогодні на довгі десятиліття темної й незавидної будуччини народу нашого на далі йти на західних землях наших, щоб при кінці того важкого шляху до державності України добитись. Ступає нас на ті дороги жмінка. Усею силою, всім тягарем, усім розмахом своїм усе проти нас звертається, щоб слово Ідеї нашої серед народу нашого без відгомону пропало. Йде проти нас загальний „ дух часу“ доби разкладу всіх вартостей у цілій Європі, якими досі на продовж багатьох століть жили держави й народи: іде від заходу духовна, політична й соціальна розпряжність замериканізованого модерного капіталізму під гаслами не звязаного ніякими нормами індивідуалізму з одного боку і сліпої масовості з другого, щоб у свій вир втягнути поруч усіх інших народів Європи й наш „відсталий“ хліборобський край. Іде на нас на підложу цього розкладу соціальна революція від сходу: як Божий суд за гріхи тих, кому дана була влада на землі нашій, а вони для влади за нікчемні були, перевалилася вона вже по нас, Українцях, на східних землях України, а на західні землі наші за провини наші власні, українські, й за прогріхи польської держави цей Божий суд гряде. Іде на нас беззаконня держави, в якій живемо, йде розбуджена його насильствами здичавілість перед нашого рідного народу...

Важкі, майже непосильні, завдання беремо отже на себе, бажаючи, щоб народ наш устоявся перед усіми тими небезпеками, що грозять йому звідусіль, і з зовні і з нутра, — і якіж це ті дороги, що стеляться сьогодні перед нами, гетьманською жмінкою, на західних землях народу нашого?

II.

Щоб дорогу в якомусь положенню знайти, треба його без ніякого самообману знати, хочби те холодне пізнання хоч як боліло. Попробуй мож піznати.

Край наш підбила в 1919-ому році Польща. Є це основна подія для нинішнього нашого становища, і упорядковуючи наші погляди про наші завдання, ми в першу чергу мусимо здати собі справу з того, як ми до цього підбою відносимось.

Перш за все: чи сам факт отого підбою є нашою кривдою? — Ось питання, на яке всі ми, Українці, мусимо дати сьогодні ясну й недвозначну відповідь, одну тільки з двох можливих: або ми мусимо відкинути війну як засіб вирішування міжнародних спорів, а тоді факт підбою нашої землі Польщею осудити яко кривду і злочин, — або ми мусимо призвати війну природним засобом розвязування спірних життєвих питань поміж народами, а тоді в самому факті підбою землі нашої не можемо бачити ніякої нашої кривди, тільки мусимо призвати в нім природну, з морального боку індиферентну подію, як ані доброю ані злою, лиш природною, хоч для нас болючою й руйнучою подією є наприклад повінь, що нищить наші поля.

Можна бути пацифістами, і кому це подобється, того нам, клясократам-монархістам України, нічого переконувати, що він помиляється, бо колиб це на нещастя наше власне й землі української нам удається, то ми цим властивої йому пацифістичної вдачі в нього не змінилиб. Ми тільки збільшили заколот безголовя українського, розложивши нашою войовничістю чесність пацифістів з собою, себто приневоливши їх, сумирних на ділі людей, лицемірити словом, що вони ніби-то теж войовничі, і рівночасно розложивши напливом отого сумирного, а лицемірного елементу також і дійсну боєздатність табору войовничих людей на Україні, до якого й ми самі належимо. Але ми, клясократи-монархісти України, маємо право й обовязок вимагати, щоб українські пацифісти були таксамо в відношенню до нас, войовників, лицарськими, що й ми в відношенню до них, себто щоб вони не розкладали нас своєю сумирністю, як ми не хочемо розкладати їх нашою войовничістю, і щоб вони, во імя упорядкування хаосу українського на суцільні, виразні, чесні з собою табори войовників і пацифістів, увільнилися вже раз від загально сьогодні між українцями модного забобону, що ніби-то кождий без розбору Українець „повинен бажати української державності“, і щоб замість того сміливо й повсюльно заявили, що ніякої „Самостійої Соборної України“ ім не потрібно. Бо до Держави Української веде в останній інстанції лише одна дорога: війна, а поміж „визвольними“ і „зaborчими“ війнами ніякої суттєвої ріжниці немає, тому що і „визволюючийся“ і „зaborчий“ народ завжди переконані, що ведуть війну, щоб уникнути власної загуби, та й „винуватцями“ воєн були, є і будуть держави, і коли хтось хоче унеможливити „злочин війни“, то йому немає змислу „хотіти“ ще одної, української, держави в Європі, себто ще одного, нового джерела воєнних небезпек на світі, тільки треба йому бажати „самовизначення нашого народу“, себто сполучення всієї Європи в якусь одну

паневропейську державу й наділеня нашого краю в межах тієї керованої якимсь Союзом Народів паневропейської держави автономією, отже бажати такого стану у всій Європі, до якого ось-ось мала була дійти Австрія, колиб не нагрянула була світова війна. А поки до здіснення пацифістичної Паневропи прийде; треба було б західно-українським пацифістам признати польську державну ідею, як признавали перед світовою війною австрійську й російську ідею, домагаючись тільки „самовизначення нашого народу“ в межах Польщі, себто „української національно-культурної автономії“ в роді індіянських резерватів у Сполучених Державах, чи толеранції для „меншостей“, чи сект таких приклад як меноніти. Осуджування війни, пацифізм, уважання самого факту польського підбою землі нашої якоюсь особлившою нашою кривдою, бажання „самовизначення народів“, — усе це суперечить державній ідеї взагалі і українській зокрема, а звязуючися на словах і в заявах із „Самостійною Соборною Україною“ викликує серед народу нашого політичне безголовя, з якого виходу ніякого так довго не буде, як довго розум український отої сумішки й суматохи понять хоч сяк так не упорядкує.

Отже яке є, і мусить бути в кожного войовника, відношеня наше, клясократів-монархістів України, до самого факту підбою землі нашої Польщею? Як людина не приходить на світ своєвільно, тільки зроджена з космічної конечності, так і все на світі, від найменших до найбільших річей, діється в силу космічної конечності: судьби, теж мир і війна. Не лише зовнішні обставини, але й усе те, що люди й народи у своїй власній душі несуть, рішає про ту судьбу. Судьба каже вирушати народам, яких життя так чи інакше, безвинно або з власної віни, стало тісно в їхній вітчині, на підбій сусідних народів, і заключена в душі обох воюючих народів судьба рішає про вислід того зудареня не лише поміж чисельно рівними, а й поміж чисельно нерівними народами. Адже нападений численнішим противником народ не є безборонною жертвою, з гори призначеною на заріз, а й сам свою долю рішає: чи більшим героїзмом і більшою державно-творчою здібністю ворожу на валу відбити, чи, без уваги на всі свої найвищі зусилля знеможений, радше полягти, ніж дати себе поневолити, чи врешті своєю трусливістю, своїм державно-і військово-організаційним невмінням і глупотою своїх військових і політичних вождів війну програти і спастися „життя“, але за те попасті в рабство. Кождий із тих вислідів війни — теж загладу народу в війні —войовнича людина признає найвищою космічною справедливістю. Адже для войовника найвищою вартістю людського істнування не є „мир, гаразд, щастя й задоволення“, а є величне життя і велична смерть. Адже він не почуває своєї особистої смерти в бою ніякою кривдою, лиш уважає таку свою смерть найбільшою славою й честю, найшляхотнішим завершенням свого буття. Смерть-же суджена швидче чи пізніше

теж цілим народам, а якаж краща смерть може бути не лише для однинць, а й для цілих народів, як радше вільними у війні полягти, аніж нікчемним „життям“ у рабстві конати?

Тож найвищим життєвим законом дійсно війовничих, себто почуттям космічної справедливості війни перепоєних народів завше був, є і буде девіз: „Право перед силою“, бо свідомі свого геройзму і своєї державнотворчої здібності яко владарі й законодавці, ті народи знають, що вони радше поляжуть за своє право вільних, аніж покоряться якомусь насиллю. І тому — здаючи собі справу з того, що не кождий народ стільки само варта, що вони, бо не кождий має такі геройчні і державнотворчі властивості, — вони знають теж, що не має і не може бути одного і для всіх однакового права й закону на світі, тільки що кожному дане своє право й закон по заслугі: народам геройчним, державнотворчим, здібним упорядкувати якимсь законом своє власне життя й життя постороннього світа і тому готовим за своє право вільних полягти — є дані право й закон своєї власної держави; а трусливим, безрозумним, ні собою ні світом порядкувати нездатним і тому й гинути за право вільних нездібним, хоч інколи для здобуття якоїсь нічим не обмеженої „волі“ анархічно збунтованим народам — є дані право й закон поневолення. Але вони знають теж, що в обидвох цих випадках не припадок чи насилля, тільки судьба і право, хоч і ріжне, бо кожному по заслугі дане, над світом панує. І тому навпаки найвищим законом буття невійовничих, почуття космічної справедливості війни позбутих, судьбу з припадком утотожнюючих, бо того не розуміючих народів, що прикметами й хибами своєї власної душі вони про свою судьбу співрішають, — себто народів, до самих своїх нідрів пацифістичних і не для власної державності лиш для поневоленості зроджених, хоч інколи хаотичними бунтами експльодуючих, є девіз: „Сила перед правом“. Бо ні своїми власними ні постороннього світа законодавцями вони бути нездатні й за своє право вільних вони гинути не в силі, бо самі в собі анархію несуть, і тому думають, що ніби-то всі народи по суті їм самим рівня і тільки якийсь безглуздій, сліпий припадок усім світом керує, одним народам без іхньої заслуги панування, а другим без іхньої вини поневоленя даючи, так що мусить бути одне й для всіх однакове право й закон на світі, — право й закон рабів, якому — і тільки йому одному — ті, гідності своєї позбути, народи покоритися взагалі можуть: „фізичне насильство“, „груба сила“.

Отже в факті підбою землі нашої чужинцями довершився над нами справедливий суд; не чужа держава винна, що нас підбила, а винні ми самі, Українці, що дали себе підбити. Тому тепер цей підбій ніякою нашою кривдою не є, бо якщо ми нікчемний, до права й закону своєї власної держави раз на завжди нездібний народ, то довершилася над нами судьба, якої ми на віки заслугуємо, так що колиб не підбили нас одні чу-

жинці, то підбив-би був хтось інший, а якщо ми державний, себто до своєї державності здібний і тільки хвилево підбитий народ, або якщо ми до своєї державності поки-що ще нездібні, але до тої здібності колись ще дійдемо, то — правда — вчора ми війну програли і край наш втратили, але — може — завтра війну нашу з ворогами відновимо і виграємо і землі їхні аж по їхні далекі столиці столочимо, або й поневолимо, якщо цього дійсно треба буде, як столочили й поневолили вони вітчину нашу. І колиб ми, Українці, і вороги наші, чужі ці, обидва були справжніми державними народами, то нічого буlob нам з речі війни нашої, для нас невдатної, для них щасливої, взаємно себе ненавидіти, лише треба буlob їм, чужинцям, поважати нас, що ми часто-густо бились не гірше них, а нам, Українцам, треба буlob подивляти їх, що вони були очевидячки хоробріші й більше державнотворчі від нас, коли зуміли нас приборкати. Ми повинні тоді вчитись від отих ворогів наших їхньої більшої державної здатності, щоб у слідчій війні нашій з ними їх перевисщити й побити і край наш отак війною визволити, і ми повинні бути їм радше вдячні за добру науку, яку від них приймаємо.

Так буlob, колиб підбій землі нашої відбувся по праву війни поміж двома державними народами, по тій космічній справедливості, яку ми, войовники українські, всім серцем нашим визнаємо. Але в тому підбою лежать іще деякі інші моменти крім війни і вони всю справу суттєво змінюють.

III.

Це правда, що колиб ми, Українці, були в 1919-ому році більше варти, ніж на ділі були, колиб політичні провідники наші були розумніші, військові вожді наші більше знаючі, урядовці наші в запіллю чесніші, а жовніри наші відважніші, то такій Польщі, якою вона була в 1919-ому році землі нашої ніколи не здобути буlob, бо навіть подвійно чисельну перевагу Галлерівської армії ми змогли були перед собою гнати, як гнали ми — на місяць за пізно — подвійно чисельну перевагу у протинаступі Грекова. Але й такі, якими ми були під час Галлерівського удару, чи були ми нікчемніші від побідних Поляків?

Ось вже поверх десять літ чуємо цькування польської націоналістичної пропаганди проти нас, що ми, Українці, були ніби-то бестіями в людській подобі і що край наш відітхнув лекше від того, що Галлерівські багнети знищили в ньому українське безладдя й ущасливили його польським ладом. Такий „фактичний стан“ вселила ота пропаганда в цілій майже польський народ і викликала тим у нього дійсно незвичайну ненависть до нас, Українців, і хоч ми бездонну брехливість тих цькувань проти нас із гіркого щоденного досвіду нашого доброго знаємо, то впертість отого оклеветування нас понад усяку

справедливість, правду і міру не осталася без впливу й на нас самих, як вода камінь довбає. Адже ж нікчемності наших, нами дійсно доконаних, ми добре свідомі, але відносин у корінній Польщі в 1919-ому році ми власними очима не бачили, і тому оте вперте, щоденне оклевечування нас прожирає мимо нашої волі й наші власні почування, і в наших душах осідає щось наче почуття нашої нищоти від польського народу. Лиш великими зусиллями, лиш окремими порівнюючими студіями про внутрішні відносини в Польщі і в нас у 1919-ому році ми в силі утворити собі правдиву картину — і тоді душі наші кропавляться від кривди, яку ми, невіжкі, самі робимо народові нашому безрозумом нашим.

Десятиліттями робила соціальна демагогія українська все, що могла, щоб-як на Гуцульщині — скрізь серед народу нашого вбити безкорисний і повний самопосвяти патріотизм, а всеж таки народ наш галицький одним муром повстав був 1-ого листопаду 1918-ого року, і ми, малий трох і пів міліоновий народ*) у країні знищений світовою війною, поставили було на той один заклик військо, яке повних п'ять місяців, аж майже по квітень 1919-ого року, було численніше від усіх армій, на всіх фронтах навколо, на які во імя державности своєї спромігся цілий, пятикратно від нас численніший польський народ**). Бо

*) Зайва річ казати, що автор цієї статті — як зрештою і всі інші клясократи-монархісти України — далекий від того, щоб українське населення Галичини вважати якимсь окремішим від наддніпрянських Українців народом. Термін „галицький народ“ є і тут і скрізь у цій статті тільки вигідним заміщенням утяживото терміну „галицька вітка — чи племя — українського народу“. Автор уважав-би цю замітку — яко річ самозрозумілу — злишньою, але доброзичливі люди однодушно настоюють на такому поясненню рахуючися з нечесністю, з якою подеміка між Українцями часто-густо поборює противників перекручуванням їхніх думок і висловів. Вороже настроєні читачів автор тому просить не згіршуватися поодинокими словами чи реченнями тієї статті, а читати її без упереджень і пересудів так наче вони малиб добру волю дати себе переконати, і тоді вже полемізувати з цілістю статті, а не з поодинокими — в добавок перекрученими — її місцями.

**) Цей факт — як і багато інших фактів, про які згадується в цій статті дальше, — може буде для українського загалу новітю. Встановити всі ці факти дуже легко обективними порівнюючими студіями про події з 1918—1919-ого року на Україні, в Польщі і в Росії. Стаття, яку осьде подається в руки читача, є публіцистичним, а не науково-історичним твором, і тому автор не є обовязаний цитувати на кожному кроці джерела. Ці джерела під видом польських і московських публікацій про події з недавного минулого є загально доступні. Треба їх тільки читати з бажанням пізнати дійсну правду, щоб з неї й для української політики на будуче вчитися, а не з бажанням відкидати з тих чужих публікацій з гори все, що Українцеві відається неприємним для нього. Отже при цитованих фактах автор з засади не буде подавати джерел. Читач, який в ці факти буде сумніватися, хай буде ласкав для свого власного добра й добра всієї української політичної думки отакими порівнюючими студіями сам займитися й підтвердження отих фактів сам знайти.

на наш мобілізаційний заклик валом повалив наш народ, так що старшин і зброї нам не стало, — але на польські мобілізаційні накази в Західній Галичині не зявився з польського селянства ніхто. Тож коли була в нас війна не з усім пятикратно від нас численнішим польським народом, лиш війна рівних чисельно сил поміж нашою Східною й польською Західною Галичиною, то ніколи не судилося було Полякам по Збруч дійти, а судилося було нам, навіть таким, якими ми в 1919-ому році були, по Krakiv загнатись. Зіпсute було наше політичне життя віддавна, але поскільки серед демократичного потураня „настроям“ виборців взагалі можливий якийсь стан відносного здоровля, ми від нього були на переломі 1918/1919-ого року принаймні в тому відношенню недалеко, що були в нас по сутті лише дві партії: правляча національно-демократична й опозиційна радикальна, а всі інші спроби партійного розбиття були по сутті цілком слабі — і зрештою всі наші партії обєдналися були між листопадом 1918 і січнем 1919 ради державної справи нашої в такому більш-менше зносному між собою, який лиш взагалі можливий серед системи демократичної виборчої демагогії й міжусобиці. Але польський народ поділявся від самого початку на десятки скажено одна другу розшматовуючих груп і групок, кожда оприскуючи всіх других піною й отрутою взаємної ненависті, доходячої до шалу. Усунувши 1-ого листопаду 1918-ого року всю польську бюрократію на нашій землі, ми зaimпровізували державну організацію на всіх ділянках функцій новочасної держави майже з нічого, але край наш не відставав що-до загального ладу й безпеки наприклад від тогочасної Чехії, яка зберегла була свою бюрократію з австрійських часів. Але хоч Поляки задержали були на своїй землі весь державний апарат попередніх часів у своїх руках, місяцями бушувала анархія кримінальної й соціальної злочинності на землях польських і десятки містечок і маєтків були там „бандами хлопськими“ взяті й пограбовані, чого в нас у тому часі не бувало. Наш край, Галичина, стоячи не лише у затяжній війні з пятикратно більшою Польщею, а й допомагаючи Наддніпрянщині в боротьбі проти большевиків, ніколи не був по суттєвим тогочасним тенденціям нашого простолюдя на порозі революти — ознака політичного й національного здоровля народу —, але Польща стояла з першого дня свого істнування одною ногою в соціальній революції. і коли не боронили її від безпосереднього зудареня з болшевизмом ми, Українці, контрреволюція на землях нинішніх прибалтійських держав і — по кінець лютого 1919-ого року — німецька окупаційна армія на Білорусі, коли Польща була не в своєму затишному кутку, в 1919-ому році на корінних своїх землях фактично не загрожена ніким, а була в географічному положенню Наддніпрянщини, то внутрішньо розжерта, вона правдоподібно так само не встоялася як Східна Україна після упадку Гетьманщини, і нині може не

булоб Річи посполитої Польської, тільки була Польська Соціялістична Совітська Республіка під фактичною владою Москви. Ми, галицькі Українці, не заплямили рук наших кровю ніодного жидівського погрому ніде і ніколи — знак політичної культури народу —, але вся Польща була видовищем погромів. Жорстокостей на Поляках допускалася іноді українська солдатеска своєвільно, але не нами, Українцями, почалися ті жорстокості, які ми, клясократи-монархісти України, яко суперечні з гідністю дійсного воївоника-лицаря завше й без ніяких оправдувань осуджували й осуджувати будемо. Бо за час нашої влади у Львові в листопаді 1918-ого року ніодному Полякови ні волос в голові не впав від ніякого українського беззаконня. Але куди ступила нога польського жовніра, скрізь вона жорстокістю супроти нас, Українців, сліди свої кроваво значила, жорстокістю завше безкарною, бо не лиш своєвільною, а й державою польською й військовим командуванням наказаною і націоналізмом польським публично похвалюваною і вимаганою — і принаїдні жорстокости солдатески української були не так самочинними вибухами якоєсь дикости вродженої, як радше своєвільною відповідлю жовніра українського на вид десятикратно більших знущань над нами, якими нас польські „репрезентанти вищої, європейської культури“ „усмирювали“. Тож ми, Українці, не вдіяли ворожому нам Львовові ніякої кривди, яка перевисипала те, що з природи ріchi несе з собою війна, але „оборонці Львова“ знеславили землю нашу після нашого відступу зі Львова гридневним паленям жидівських дільниць і мордуванням жидів, і колиб отакі „репрезентанти вищої культури“ були на нашему місці, то напевно „усмирили“ повстання львівське вирізаням ворожого населеня і спаленням усього міста до щенту. Та й чи справді впали ми лиш від більшої численності Поляків? Колиб за нами стояла яка велика європейська держава і збрюю постачала нас як Франція Польщу, то ще дуже велике питання, чи судилася була нам аж така повна програна наша. Це факт, що в останньому нашему протинаступі Грекова ми били майже подвійно численніші, куди ліпше від нас узброєні польські війська, так що паніка у всій Польщі від того повстала, і що за Збруч ми відступили по сутті мілітарно не зломані, без набоїв для нашої піхоти.

Всі ці факти доказують, що сама суттєва субстанція нашого, галицько-українського, народу: наша національна, політична і соціальна мораль, була в 1918-ому році здоровіща, міцніща і вища від субстанції польського народу, і це є найважніший момент у підбою землі нашої галицької Польщею, що довершився в ньому підбій не народу нище стоячого народом вище стоячим, тільки народу примітивнішого, але маючого в собі здоровіші політичні завязки, народом розложеним, здоровля політичного позбутим.

У тій суматоці ідей і понять, що сьогодні опановує україн-

ську „політичну думку“, оте ствердженя вимагає особливого розгляду. А власне: український загал стоїть за польським впливом усе ще під гіпнозою ідеї „вічного поступу“, видуманої засліпленим успіхами технічного прогресу XIX-им століттям, і йому згідно з тою ідеєю видається, що нібо-то народи й культури є вічні, що вони ніби-то поступово підносяться, на все вищий і вищий рівень повноти життя у всіх відношеннях, що ознакою тієї життєвої сили є все вища і вища „культура“ і що мірілом вищості й нищості поміж народами є „освіченість“ і цивілізація. Тимчасом ніщо так ясно не виходить із усієї історії людського роду, як запереченя тієї псевдоїдеї. Народи й культури ані не живуть вічно, ані вічно до все більшої повноти й досконалості не „розвиваються“, ані теж мірілом вищості й нищості народів не є назверхна цивілізація, тільки внутрішній еtos їхнього життя. Як усе органічне родиться з певних завязків, росте, старіється і гине, так теж світові культурні круги й їхні носії, народи, виростають із певних не цивілізаційних, тільки етичних завязків, розгортаються до певного ім присущого найвищого культурно-цивілізаційного вислову, як ось Геллени в хвилині їхньої перемоги в перських війнах, а потім із тої повноти життя клоняться в низ у міру того, як розкладаються, трупішують і пропадають ті первісні етичні варгости, що давали їхній творчості незрушні підстави й суттєвий зміст, і врешті перегнилі по сутті, дарма що високо цівілізовані, гинуть, щоб дати місце новим, нерозгорненим іще, примітивним, але героїчним, невичерпаним і здоровим етичним завязкам народів, стоячих іще на архаїчному ступні, аби з тих завязків розгорнулося нове культурно-цивілізаційне життя на руїнах давних, розложених, цивілізацій. Отже ознакою живучості й життєвої сили народів і їхніх культур не є високий рівень їхньої назверхньої „освіченості“, витонченості, рафінованості, цивілізованості, — тільки нерозложеність загального етосу їхнього внутрішнього життя, і не цивілізованість, тільки загальна мораль життя є таким чином мірілом суттєвої, органічної, вищості або нищості народів. Тільки „поступова“ забобонність XIX-ого століття, розуміюча під „культурою“ істнування фабрик і залізниць, могла не бачити того, що ні здегенерований гелленський світ, переможений Македонцями, ні розложений римський світ, знищений германами, не впали від „грубої сили варварів“, лише що в обох цих випадках витончена — подібно як модерна європейська — цивілізація, зруйнована, зглядно підбита примітивними варварами, була мертві і до державної творчоти з самої себе вже нездатна, бо внутрішно, етично, вже розложена й пуста, так що над розложеним античним світом затріюмфувала суттєва органічна вищість здорового й міцного аристократичного й монархічного етосу варварів, відповідаючого тому етосови архаїчної Гелляди й первісного Риму, з якого вирошли гелленська і римська культури. Ніщож інше, як отої архаїч-

ний етос германських варварів, стало одною з суттєвих підстав усієї тієї культури середньовічного й новочасного Окціденту, який сьогодні, у модерному світі, на наших очах на занiku й упадку отих підставових етичних вартостей гине.

Отже польський народ був у 1919-му році, та й є сьогодні, без сумніву багато більше цивілізований від нас, Українців. Він мав живіщу і багатшу культурно-цивілізаційну традицію від нас. Ця традиція наділила посередній тип інтелігенції польської багато більшою огладою, горизонтом думки і духовими інтересами, знанням загальним і фаховим, духововою рухливістю, гнучкістю і винахідчивістю, ніж мав — і має — їх пересічний тип українського інтелігента. В порівнанню з отакою польською інтелігенцією наш народ у 1919-му році освіченої верстви майже взагалі не мав — і все ще майже не має —, а мав — і має — на наше нещастя по найбільшій часті тільки пів — і чверть інтелігентщину. Таких одиниць, які духову культуру Окціденту дійсно опанували, засвоївши собі духову твори найвищих геніїв античного, середньовічного й новочасного окцідентального людства, таких одиниць серед нашого народу майже ніяких не було — та й тепер майже немає —, серед польського-ж народу таких одиниць були і є сотки. Хай буде сказано без злоби і не во гнів, а на добро Українцям, бо річ не в тому, щоб закривати очі на зло й казти, що його немає, тільки бачити його, щоб його направити: *Варварська незугарність, грубість, безформеність, короткозорість, пліткість і лінівство думки, хаос понять, невміння відріжняти причини від наслідків, а сущне від другорядного й неважкого, убогість знання, нездібність до гострого, послідовного, влучного мисленя, пусте а бомбастичне фразерство, сліпота в осуджуваню дійсності й завдань, механічна нахапаність усього без розбору з чужини аби лиши там модного й популярного, абсолютне невідріжнювання здорових чужих проявів життя від гнилих, власна духовна безплодність, — усі ці признаки бастардної, варварської півцивілізації характеризували — і тепер ще характеризують — наше, українське, життя багато більше від польського.* Правда, польський народ — як зрештою й народи Окціденту — дегенерується й варваризується сьогодні в своїй цівілізації надзвичайно швидко і його духовно-культурний рівень сьогодні богато нищий, ніж п'ятьдесят літ тому; правда, недалекий у наслідок того час, коли наше, українське, варварство півцивілізації зрівняється з польським варварством декаденції, — але поки-що це зрівнання ще не наступило і цівілізаційно ми стоїмо без сумніву багато нище Поляків. Але в польському народі відбулася більш-менш від 1890-их років, від часів розросту впливів Сенкевіча й національної демократії з одного боку, і „поступових“ і соціалістичних псевдоідей з другого, під поверхнею цивілізованості його середніх і вищих верств дегенерація його суттєвої субстанції: його національної, політичної і соціальної моралі яко самих сущих підстав життя народу, без яких

і його цивілізації суджений невідхильний, поступовий упадок. А в нашім, українськім, народі в силу нашої більшої „відсталості“ й примітивності цей модерний розклад аж до 1919-го року ще субстанції нашої національної наше щастя не зачепив був так глибоко, і на цьому власне й полягала в 1919-му році суттєва вищість нашого, галицького, народу над народом польським. Здорову, а не хору й розложену традицію Окціденту репрезентували отже в 1919-ому році на півцивілізованому ґрунті Східної Європи в значній мірі ми, галицько-українські варвари, ніж репрезентувала їх у тому часі польська зварваризованість здегенерованої декаденції, — і на цьому й полягала в 1919-ому році вся наша сила, так що цього нашого варварства, поскільки в ньому є щось із присущої всім здоровим, архаїчним варварам загальної моралі життя, нічого нам соромитися, бо зі здорового варварства ще може щось доброго на будуче вийти, але зі здегенерованої цивілізованості з розложеною загальною моралю — ніколи.

IV.

Якаж конечність, яка судьба гнала отої у році 1919-ому національно, політично і соціально більше від нас розложений польський народ іти війною на нас, галицьких Українців?

Колиб польський народ був дійсно по самій своїй сутті державний, себто колиб десятиліттями перед 1918-им роком серед нього ділала жива державотворча тенденція самоорганізації й самоуправи народу для досконалення відносин у його вітчині, для підношення того народу і в його верхах і його низах на все вищий рівень національної, політичної і соціальної моралі яко чимраз міцніший організм у межах займанницьких держав, яко „держава в державі“, колиб ця чимраз міцніша жива тенденція до державності здисциплінувала політичний розум польський, щоб він навчився відріжнювати завдання, які в даному положенню народ конечно виконати мусить ради міцної, здоровової, могутньої своєї будуччини, від несвоєчасних, і тому для органічного росту власної сили народу смертельно небезпечних фантазій політичної гістерії, — то Польща за підбій Галичини в 1919-ому році взагалі не браласяб. Буlob тоді Полякам ясно, що щоб відновити великороджавні ягайлонські традиції, щоб пересунути східні граници польські над Дніпро, треба перш за все дуже здорового державного організму на самих корінних землях польських, здатного міцю свою внутрішною колись у будуччині не лиш приборкати, а й до польської державної ідеї засиміловати Українців. Польське політичне життя відзначалосяб тоді глибокою повагою, а здобувча воля польського патріота проявиласяб перш за все в процесі внутрішнього підбою народу польського його державотворчим елементом, щоб цьому народові надати трівку державну постать.

Завдання цього внутрішнього підбою були перед народом польським у 1919-ому році дійсно величезні. Треба буlob новозаснованій польській державі приборкати ту розполітиковану, живучу з наживи партійно-політичної демагогії інтелігенцію ріжних „переконань“, що затроювала життя всього народу скаженістю взаємної ненависті і взаємного оклевечування, а під „участю у владі“ розуміла отверте чи скрите розтягання державних засобів. Треба буlob скрутити шию гидрі соціальної революти реформою промислу, професійною клясово-робітничою організацією, піднесенням духової й громадської культури й моралі пролетаріату і знищенням демагогічних соціально-революційних партій. Треба буlob піднести малокультурне польське селянство духово й економічно до стану гордих себе консервативних кметів. Треба буlob склонізувати інтенсивною господаркою таких кметів пустинні піскові облоги Конгресівки, нічим не гірші від тих пісків біля Берліну, на яких сьогодні квітучі сади й плодовиті лани. Треба буlob виховати нову бюрократію державну, привиклу не до беззаконного особистого своєвілля й політиканства і не до хабарництва й розкрадання державного майна, а до безстороннього, підкупству недоступного, повного почуття обов'язку, виконування польського закону. Треба буlob осътак усю корінну Польщу виповнити в щерьт внутрішнюю міцю, і щойно тоді, коли вона понад край переливалася, коли для неї вже власної землі, ані власних засобів не старчило, коли дійсно тісно стало народові польському і життя живого ради виринулаб отак перед ним конечність зовнішнього підбою після довершения внутрішньо-державного завоювання — треба буlob Польщі посунути війною на схід, на Україну.

Ясновидюча польська політична думка могла б тоді, приглядаючися до тогочасного, особливо наддніпрянського, а в Галичину чимраз більше просякаючого безголовя українського, розсуджувати категоріями польських інтересів, яких ми, Українці, за зло Полякам чайже брати не можемо, так: „Поки ми на корінних землях наших внутрішно до великорічної будуччини нашої в Східній Європі готуємось, пробують Русини будувати на історичних землях наших свою „державу“. Але даремні їхні змагання! Адже ми знаємо з їхньої історії, що в них державнотворчого розуму, яким ми, Поляки, відзначаємося, ніякого немає. Їхня півінтелігентшина вихована не — нечисленними зрештою — державними епізодами їхньої минувшини, а знаходяча свій смак у частих у їхній історії періодах безрозумного, сліпого й хаотичного бунту, не має ніякого політичного інстинкту, ніякого розуміння того, чим є і повинна бути справжня держава й від чого вона міцніє, а від чого розкладається і гине. Ця півінтелігентшина хоче „волі“, а не держави, яка завжди була, є і буде „поневоленям“ неупорядкованих інстинктів, і ця її „визвольна“ тенденція неминуче мусить скінчитися анархією й беззаконням на Україні. Бо ця півінтелігентшина, — нездібна

чужонаціональний елемент з причини свого занадто низького духового і політичного рівня по добру асимілювати, українці, — кинеться напевно перш за все на знищення польського по національноти великоzemлевласницького елементу, який у силу своєї звязаності з землею українською Українству по своїй сутті не чужий, і позбудеться отак не лиш найкультурнішої, розмірно легко на політичну асиміляцію Українцями, коли вони тільки чогонебудь варта були, податної і по своїй природі для будови державного ладу на наскрізь аграрній Україні найздатнішої верстви, але й тої соціальної, політичної й культурної тривкості й устойчивости, які отака землевласницька кляса по своїй природі для кождої здоровової — а особливо аграрної — країни собою означає. Позбувшися соціально понад пересічний рівень звищених верств, які плекаючи в себе традиції чести, вищих культурних вартостей у життю, перебірчivостi в методах боротьби і патріотизму, перепоюють цими вищими цінностями ціле життя здорових народів, Русини зроблять отак найвищою нормою звичаїв, обичаїв, моралі, культури в своїй армії, бюрократії, вихованню молоді і взагалі у всьому духовому й матеріальному життю свого народу свою примітивну, а безрозумну півнтелігентщину. До того ж вони на своє нещастя всі поголовно демократи і, „виховані“ на популярних брошурачках, ніякого іншого державного устрою собі й не уявляють окрім демократичного, присущого з природи не здоровим державам на початках їхнього життя, тільки розложеним і конаючим державам на кінці їхнього істнування. Тому їхня ледви що повставша „держава“ пічне внутрішно гнить зразуж від першого дня її істнування, і — між іншими признаками того гниття — їхня не здержувана ніякими соціально вище поставленими верствами півцилівізація дасть у результаті найдикішу виборчу демагогію ріжних їхніх безглуздих „Сель-Робів“ і інших соціально-революційних неробів і розбещення їхнього по суті ще досить аристократичного селянства десятками партій, переліцитовуючих себе взаємно в низ, на найпримітивніші обіцянки й на найнікчемніші інстинкти. В додатку ота півнтелігентщина є й матеріально дуже убога — і серед таких загальних обставин з природи річи мусить вийти загальне хабарництво цілої бюрократії Русинів, від міністрів починаючи, а на возних кінчаючи. Хаос отої корупції й парламентарного безголовя викличе з неминучою коечністю в їхніх примітивно думаючих, півнтелігентних військових отаманчиків амбіцію „силою навести лад“, і „держава“ Русинів прийме осьтак у добавок до всіх інших зол ще й мексиканське обличчя вічних військових революцій і контрреволюцій, диктатур і „волі народу“. Це безладдя скріпиться відрухами сліпих гайдамацьких, соціальноїх бунтів на низах народу, бунтів, викинуваних руськими демагогічними партіями і систематично підсилюваних агітацією й грошем споконвічного майстра соціальної „революції“ на чужих землях — Москви. Від усієї цієї

анаархії повстануть серед Русинів з природи річи польнофільські, московфільські, германофільські, ромунофільські, мадярофільські і взагалі всякі інші, на чужих варягів зорієнтовані, тенденції, — і тоді нам, міцній, державним розумом і трівким політичним етосом керованій Польщі, впаде в руки занархізована Україна по Дніпро і Чорне море наче дарунок з неба. Нашим завданням буде тоді вищістю нашої державної ідеї й нашої державнотворчої здатності не тільки Русинів збройно підбити, а ще й до державної ідеї нашої як до одинокого спасення від безнадійного безголовя українського засимілювати. Ще раз повстануть отак „*gente Rutheni, natione Poloni*“, і існування таких, маєстатови держави нашої польської вірних, Русинів дасть змисл, оправдання й підстави ягайлонській великороджаві нашій на століття.“

Колиб так, органічно, відбувся підбій занархізованої землі нашої народом суттєво, органічно, від нас вище стоячим, то сьогодні, після такого піdboю, не сьогоднішні продажні хруні, а українські люди зовсім іншого, соціально, інтелектуально і морально вартісного типу, зневірені у всяку можливість української державності з нутра українського народу, мусіли собі — бути може — сказати так: „Це безрозумний забобон говорити, що ніби-то кождий народ „повинен“ мати свою державу з тої речі, що говорить своєю окремішною мовою. Цього ніколи на світі не бувало і ніколи не буде. Мова і своя держава — це дві ріchi, які нічого спільногого не мають. Цілій похід світової історії на тому полягає, що державнотворчими, на свою власну державність собі заслугуючими є лише дуже нечисленні народи, а всім іншим, нетворчим, є суджена політична і етнічна денационалізація. Адже обставини 1919-го року дали були нам, Українцям, свою „державу“, але ми з неї зробили гніздо безрозуму й беззаконня на ганьбу й загубу землі нашої, якусь „малоросійську оперетку“. Маємо в цьому ще один доказ — якщо взагалі ще яких доказів тут потрібно в виду того, що з лиця землі майже безслідно пощезали не лише поодинокі тракійські чи іллірійські народи, а й навіть одна, в Європі в один час найчисленіща, — кельтійська — раса народів —, що є народи, держави своєї варті, і є інші народи, до яких на жаль і ми самі належимо, яким Бог не вложив у душу ніяких державних здібностей, і тому не держава їм судилася, а або беззаконня з „правом грубої сили“ кождого ватажка, якому захотілося „різати“ жидів, спасати Україну“, — або служба державній ідеї інших, справді державних народів. Усі наші, українські, державні спроби руїною землі нашої кінчаються, і не від сили зовнішніх ворогів наших, а від нашої власної нікчемності завше падемо. Життя, існування, до чогось і людей і народи чейже зобовязує: не до безвідповідального брикання, а до здійсненя якогось величного, гарного буття на землі їхній. Нездатна нічого величного, а хоч принаймні пошани гідного, на землі нашій „державницька ідея“

українська створити, — то хіба це не забобон тієї псевдоідеї судорожно триматися, начеб вона дійсно була якою цінністю? Адже яка це така вартісна цінність — безладдя українське? Осьде прийшла до нас Польща, а скрізь, куди ідея державна польська приходить, лад новий, добрий повстає. Цій ідеї служити у великороджанній польсько-українській спілці на віки, яко якась регіональна, українська, відміна одної польсько-української нації, має свій розумний змисл, бо воно означає добро для землі нашої, і нам нічого пручатися, а дійсно чесно служити, — як в одну великобританську державну унію злилися шотляндці з англійцями, дарма що цілком ріжними мовами ці обидва народи говорять і дарма, що цілими століттями між собою ворогували.“

Тимчасом підбій землі нашої Польщею відбувся цілком інакше, не по праву й справедливості світової конечності, а по своєвіллю безрозумності й бундючності польської — і в цьому й лежить ціле нещастя того підбою і для них, Поляків, і для нас, Українців.

V.

Два завдання лягли в 1919-ому році в підстави Річипосполитої Польської: одне позитивне, бо обчислене на скріпленя внутрішньої міці Польщі, і одне негативне, бо обраховане лиш на руйнування тих зовнішніх сил, які колись могли загрозити ітснуванню Польщі.

„Між найсильнішим народом німецьким з одного боку і найанархічнішим народом російським з другого мусимо йти до того, щоб стати більшим — численнішим — народом, ніж ми є“, осьтак зясував оте основне позитивне завдання нинішньої Польщі її творець Роман Дмовський на нараді „Польського Народового Комітету“ в Парижі дня 2. березня 1919-ого року. А другий промовець, Йоахим Бартошевич, додав за пані-маткою: „Якщо нам удастся здійснити пляни „Комітету“ і дістати — від Антанти — досить велику територію — на сході — та її з Польщею в однородну цілість стопити, то осягнемо таке положення, яке нам дозволить за кілька десятиліть посунути далі на схід аж до наших історичних границь.“

А негативне основне завдання Польщі зясував Роман Дмовський іще в 1917-ому році в своєму меморіалі до англійського прем'єра Бальфура і в ріжких пізніших актах і рішеннях париського „Народового Комітету“, і воно виглядає так: „Щоб Польща існувала, не можна — на спілку з Францією — дати підвестися Німеччині. А щоб устоятися перед Німеччиною, Польща мусить постаратися виключити всяку небезпеку для себе від сходу. Такою небезпекою для Польщі не є Росія, бо з Революцією 1917-го року вона увійшла в довгий період внутрішнього ослаблення, в якому будуть чергуватися революції з контрреволюціями, так що занята цією внутрішною крізою, Росія на спіль-

ну з Німеччиною боротьбу проти Польщі ніяк не спроможеться. Інша річ Україна. Якщоб повстала і внутрішно закріпилася українська держава, то вона напевно увійшлаб у союз із Німеччиною проти Польщі, а тоді не лише завдання Польщі тримати спільно з Францією Німеччину за горло, а й саме існування Польщі буде загрожене. Отже цілью Польщі на сході мусить бути: за ніяку ціну не допустити до заснування ніякої української держави. Шляхамиж до нього є: підбиття Галичини й Волині безпосередньо під Польшу і допоможення Росії до того, щоб загорнула під себе всю решту України. Пручання наддніпрянських Українців проти Росії по перше буде ще одним — крім соціальної революції й контрреволюції — моментом внутрішнього ослаблювання Росії на користь Польщі, а по друге повстане в наслідок того фактичний, хоч і неписаний, спільній польсько-російський інтерес у спільному гнобленю Українців, у недопущенню до того, щоб вони підвелися й змогли стати загрозою чи то для Польщі, чи Росії, цілком так само, як після поділу Польщі повстала була прусько-російська приязнь, оперта на спільному інтересі у гнобленню Поляків. Ця неписана польсько-російська спілка проти України до решти забезпечить Польшу від сходу і цілком розв'яže її руки проти Німеччини.“

Ніколи ще не лягло в основи великорідження таке своєвідлія політичної гістерії, таке механічне розуміння підстав сили й відпорності держав, як на початку цього розділу зясована ідея „стати численнішим народом“. Від такої забаганки „стати більшим народом“ не повстала ще досі ніодна великорідження світа — навіть швидко ростучі й швидко упадаючі орієнタルні монархії ні, — лиш усі повставали по світовій конечності в силу більшої внутрішньої соціальної, політичної, національної устойчивості племен і народів, аніж тої міці було в даній хвилині у їхніх сусідів. Инколи приходили ті великорідження на світ нечайно, з одного гігантичного удару, як ось повставша на протязі одного десятка літ світова Імперія Олександра Великого, але завше ті удари були попереджені принаймні десятками літ внутрішньої соціальної, політичної і воєнної консолідації народів, яка в свою чергу спочивала на нерозложених, а створених століттями етичних підставах: Олександрови Великому й його Імперії ніколи не бутиб, колиб не попереджував його державний організатор тої міри, що його батько Філіп, і колиб він не мав до розпорядимости такої — в порівнанню до розкладу всього тогочасного світа — досконалої по свому внутрішньому етосі субстанції народу, якою був аристократично-монархічний, хліборобський македонський народ. Якихсь чотириста літ повставала й росла клясократична міць Риму, крок за кроком не лиш підбиваючи, а й асимілюючи до свого етосу племена Італії, поки Рим зміг стати великорідженняю в Пірровій війні. Ніде так ясно, з такою безпереривною консеквенцією не виявляються теж дороги, якими йдуть до своєї великорідженості народи, як якраз

в історії римського народу, даного світови за здобувця. Ніколи він не гнався за ніякою політичною фантазією, ніколи не хотів „стати більшим народом“, ніколи — аж до Цезаря — не мав навіть „великих людей“ на своєму чолі. Він завше мав на оці найближчі, життя живого ради найконечніші свої завдання, і що-лиш невідхильна впертість — із якою ті, позбуті всякої фантазії, всякій гістерії чужі, консервативні й надзвичайно строгою, ба й вузькою моралю перепоєні клясократичні кметі крок за кроком розвязували найконечніші, найпекучіші питання їхнього державного життя — повела той незвичайний по своєму розумі політичному народ із невідхильною, невблаганою конечністю до панування над світом. Кастилія й Аргон, Англія, Франція Капетингів і Бурбонів, Московщина, Швеція, Прусія — словом усі великороджави Європи потребували століть, а принаймні багатьох десятиліть, поки стали внутрішно здібними до великороджавних замислів. Навіть орієнタルний, швидко ростучий Туреччині треба було столітнього внутрішнього зусилля на розмірно малій анатолійській області, поки повстала та незвичайно спаяна османська сила, що — яко великороджава — загрозила істнуванню Європи. Навіть вибуяла за одне людське життя світова Імперія Джінгіс-Хана була неможлива без створеної століттями внутрішньої устойчивости аристократичного ладу монгольських номадських племен. Та й сама Польща потребувала мало що не столітніх зусиль усього довговічного життя двох державних мужів такої великої міри, як Владислав Локетек і Казимир Великий, поки повстала в ній та внутрішна пруживість, що уможливила підбій українських земель і успішну ягайлонську політику. А що булоб із Польщею, колиб передчасно, вжеoko 1300-ого року, Владислав Локетек повів розанархізований тогочасний польський народ на підбій Галичини і той підбій йому на нещастия Польщі вдався був? Одною з найщастиливіших для себе подій XIX-ого століття вважає німецький народ сьогодні те, що Прусія втратила всі польські землі в купі з Варшавою, загарбані в рр. 1793-ому й 1795-ому, в другому і третьому розборі Польщі, бо коли хотіла „стати більшим народом“, то ніколи на світі не змогла виконати того внутрішно-німецького зусилля, яке повело в 1866-ому і 1870-ому роках до заснування Німецької Імперії. Одним тільки Полякам 1919-ого року здалося, що великороджави повстають від „жагучого хотіння“ „експанзії для експанзії“, аби „стати більшим народом“.

Власний польський столітній, а гіркий досвід повинен був Поляків навчити, що націоналізмом, хочби й яким розяреним, чужих народів денационалізувати ніяк неможливо, як не вдалася ніяка германізація ні русифікація на землях польських. Власний історичний досвід повинен був Поляків переконати, що асимілювати є в силі тільки понаднаціональні вартості, репрезентовані даним побідним народом, як польонізував Українців колись століттями не націоналізм польський — тільки несений

Поляками католицизм і окціденталізм у боротьбі проти понаднаціонального етосу православя й візантинізму, репрезентованого Українцями. Власний польський розум повинен був Полякам сказати, що ніщо не причинилося до національного освідомлення галицьких Українців у такій рішаючій мірі, як вибух запеклого польського націоналізму в Східній Галичині, починаючи від 1890-их років. Отже власна політична вдумчивість повинна була просвітити Поляків, що їхня ціль „стати більшим народом“ є нездійснена і недосяжна і що спольонізація Українців не яко навмисна ціль, а яко природний, а мимохідний наслідок розумної політики Польщі було можливе щойно тоді, коли життя на корінних землях польських було опановане якимсь сильним, а понаднаціональним етосом і коли той еtos був вищий від українського. „Але є люде“, говорючи спа-рафразованою поговоркою Бісмарка, „які хочуть іхати зі Львова до Підманастиря і сідають до поспішного потягу, що стає аж у Ходорові. Їм кажуть: Не сідайте до цього потягу, бо він не спиняється в Підманастирі! А вони: Ми це знаємо, що він досі завжди аж у Ходорові ставав, але може якраз цим разом він уже в Підманастирі стане!“ — Але він не стане! Польща Дмовського може поломити нам. Українцям, усі кости, якщо ми будемо досить безрозумні й нікчемні, щоб не зуміти відбивати ударів польських доцільними нашими протиударами: вона може спавперизувати нас, може розгайдамачити, може перемінити нас у „татарських людей“, що штурмувати будуть колись мури Krakova, Varshawi и Poznania для большевицьких ханів у Москві, — вона може якихсь кілька десятків тисяч найнікчемнішого шумовиння поміж нами спольщити, кого за посаду, а кого так собі за ковбасу, і ми такого „zmіцнення“ польського народу йому не завидуємо, — але Польща ніколи й за ніщо на світі не стане коштом нашого національного істновання „більшим на шість міліонів народом“, аби зробитися від того трівкою, свій змисл у самій собі й своїй позитивній творчості по-сідаючою великороджавою.

Одиноке позитивне — з польського становиська — основне завдання Польщі, завдання „стати численішим народом“, аби після того взятися за великороджавну творчість, осьтак відпадає, бо воно на ділі ніяк нездійсните, — і тоді оказується, що суттєвий змисл усього істнування Річипосполітої такої, якою її в 1919-ому році збудовано, є виключно негативний, руйнуючий, ніяких нових вартостей в Європі не творячий, а навпаки Європу розкладаючий, бо одинока й виключна місія сьогоднішньої Польщі полягає на тому, щоб за ніяку ціну не допустити, аби до якоїнебудь позитивної творчості підверглися з своего упадку два сусідні народи Польщі: німецький і український.

Підбій Галичини Польщею був осьтак підбоєм „на виріст“ з таким обрахунком, що хоч сьогодні тих галицьких земель іще Польщі властиво говорючи й непотрібно, то ануож може

акуратно вони колись пізніше для внутрішнього розросту польського життя ще пригодяться, — і в цьому й лежить глибока нездоровість отого підбою. Були у 1919-ому році досить численні люди між польським народом, які передвчасність, а тому й непотрібність отого підбою більше менше виразно відчували й бачили. Але це був час загальної боротьби польських партій „за владу“, а якеж інше гасло було в силі розфанатизувати вулицю на користь польського національно-демократичного претендента до „влади“ так успішно, як виграня проти Пілсудського й соціалістів тих інстинктів ненависті до Українців, які воскресив у душі польській Сенкевич? Експльзовий успіх, який мала ота демагогія серед усього польського народу, приголомшив з одного маху всі підбоєви Галичини противні елементи і в одну мить освідомив усім взаємно себе поборюючим польським партіям, що якщо взагалі істнує яка ідея, здібна отої глибоко розложений польський народ обеднати, — то нею не є дійсна державна ідея, полягаюча на внутрішньому оформленню народу державою, тільки є „державницька“, себе під дійсну державну ідею підмазуюча, ту ідею імітуюча псевдоідея: ідея узaleжнення державного істнування Поляків від знищення українського народу. Бо й справді: колиб не було нещасних галицьких Українців і війни з ними, то хаотичні енергії польські може розшматувалиб себе взаємно, а так зявилася змога позбутися їх, спрямовуючи їх на зовні —, як це зрештою споконвік практикували внутрішно розложені і до ніяких глибоких внутрішньо-реформаторських зусиль уже нездібні „держави“, як ось царська Росія XIX-ого і ХХ-ого століття, рятуюча себе — що правда позірно й на короткий час — від внутрішніх революцій зовнішнimi війнами —, і війна з Українцями уможливила таким чином деяку — дуже зрештою хитку, недосконалу й нетрівку — стабілізацію внутрішніх відносин у Польщі.

Підбій Галичини Польщею був отже тільки вислідом знarcютизування польського народу ненавистю до Українців, щоб глибоко розложений польський національний, політичний і соціальний організм підбичувати тим наркотиком до інтенсивніших — хоч що правда конвульсійних — внутрішніх, державно-організаційних, зусиль, аніж ті, до яких він у своєму „нормальному“ стані був-би здатний. Це й виявилося наглядно власне в тому, що польський патріотизм діла, а не слова і фрази, був за слабий навіть на те, щоб без війни з Українцями створити польську армію, так що українська Галичина була повних п'ять місяців більшою — хоч що правда неймовірно зле веденою — мілітарною потугою від усієї, Галичину населенням пятикратно переважаючої, польської держави.

Якіж є наслідки якраз такого, а не якогось іншого, здоровішого, підбою землі нашої для Польщі, а які для нас, Українців?

(Продовження буде).

Володимир Залозецький.

Прояви клясократичного світогляду в реформістичних течіях Західної Європи.

„Найкращі матеріальні дані мертві, коли їх не оживить ідея, і вони можуть бути змарновані зробленням з них злим ідейним ужитком.“

Вячеслав Липинський: Листи до Братів-Хліборобів 1919—1926, ст. 359, лист 30.

I.

Нинішній — серед українського громадянства поширений — т. зв. „реалістичний“ спосіб погляду на громадсько-політичні питання рідко звертає увагу на процеси формування громадсько-політичного життя.

Не рухом, не динамікою того руху, не пізнанням причин цього руху, не ідейними движниками цього руху займається „реалістично“ настроєний ум, — а притягають його до себе уже готові, завершені, уже скристалізовані прояви громадського життя, себ-то агрегатний стан того руху.

Цей „реалістичний“ спосіб думання найчастійше не добачує, що кожний агрегатний, себ-то в собі уже заціпенілий, громадський стан попереджує все і без виймку творчий процес, опертій на могучих іrrаціонально-ідейних здвигах та змаганнях, які підносять людину на діла.

Не було в історії націй випадків, щоби дане громадянство могло перескочити ту творчу стадію громадського руху і могло собі без тих тяжких змагань і без власного іrrаціонально-ідейного здвигу засвоїти вже завершені, агрегатні форми громадсько-політичного життя з чужих, уже готових, взірців. Тому для громадянства, яке само находитися в процесі творення і формування своїх державно-політичних форм, важко слідити не так за уже готовими формами громадсько-політичного життя других націй — як за процесами творення та повставання цих форм. Не самі об'єктивні закони уже створених національно-державних організмів, а суб'єктивні методи, якими ці закони творилися, є

для відроджуючогося громадянства в шуканню шляхів до здобуття таких об'єктивних законів міродатні. Пригляньмося тим динамічним факторам нинішньої, захищеної в своїх основах, повоєнної Європи.

II.

На перший погляд не легко зорієнтуватися серед тих безчисленних, себе взаємно виключаючих, собі протилежних і себе поборюючих рухів, які обхопили пристрасно всі ділянки західно-європейського життя. Глядач стоїть перед повним хаосом-замішанням наче перед якоюсь футуристичною картиною, якої ніяк не можна ясно очеркнути.

Але хто не хоче потонути в тім загальнім перемішанню всіх понять, цей мусить близше придивитися цим явищам і мусить сміливо глянути тому пануючому хаосові в очі.

І перше питання, яке насувається, є: яка причина того загального хаотичного стану?

Хаос родиться там, де є розклад. Як-би побідний в світовій війні капіталістично-демократичний устрій був внутрішньо здоровий та сильний, то переміг-би або недопустив-би до цього в хронічний стан переходячого хаотичного явища. Якщо-ж він його здергати не в силі, якщо навіть демократичні провідники признають, що демократія перебуває тяжку крізу — то дійсно наближається переломова хвиля того устрою. Слідує з цього, що підложкам нинішнього європейського внутрішнього розбиття є на всіх ділянках громадсько-політичного життя розкладаючийся демократичний устрій. Але само сконстантованя того факту може бути цікаве тільки для постороннього глядача. Хто натомість не ограничується тільки на діагнозі, а бажає активно брати участь в виліченю цього стану у власнім громадянстві — цей мусить не тільки застановитися над причинами цього стану, але мусить шукати і найти способи, якими міг-би перемогти та обернути в творчий оздоровлюючий процес ці, по словам одного бельгійського соціольоґа, „неозначені течії та хиткі тенденції сучасних громадсько-політичних процесів, котрі не є сканалізованими та через це дуже небезпечною, як висняні потоки та циклони, що все руйнують.“ I саме шукаючи за тими „ре'генераторами“ в розхвилюваному, наладованому атмосферою ненависті, загального озлоблення та розкладу станові, в якім потонула сучасна Європа, ми натикаємося на певні проблеми, певні перші ластівки, які вказують на це, що поволі піднімається свідомість і потреба реформи, оздоровлення та переродження.

Фронт демократичний нині загрожений з усіх боків. Всі його противники згідні в однім: в безпощадній борбі проти цього фронту. Але не все нове мусить бути ліпше від „зла старого“. Тому в тих нових реформістичних течіях, які старажуються принести „новий, ліpший“ лад зворохобленій і потря-

сеній до самих глибин ества новоєнній людскості, треба уміти розважювати це, що дійсно є здорове, творче та будуюче — від того, що є не менш руйнуючим та розкладаючим від старого ладу. В кожній руїні появляється хмара пророків і месій „нового, ліпшого ладу“, котрі з свого пророцтва роблять поплатну в таких добах професію.

Маючи це на увазі, ми постараємося коротко в нових реформістичних рухах західної Європи відмітити ці регенеративні явища, які є споріднені з нашою клясократичною ідеольгією. Вони проявляються вже нині в ріжких степенях в ріжких реформістичних рухах і складають тим доказ, що клясократична ідеольгія та з неї випливаючий клясократичний рух не є чимсь відірваним від універсальних нинішніх тенденцій відродження в західній Європі.

III.

Прояви клясократичного способу думання в робітничому рухові.

Робітничий рух, який винесла в XIX. стол. сильна інтенсифікація матеріально-технічної культури, був в своїх зародках рухом клясократичним. Він був рухом нової робітничої кляси, звязаної з новим способом продукції, яка змагала до виборення нових політичних форм на місце розкладаючогося ладу демократичного. І як-би цей здоровий в своїх зародках рух робітничий, рух нової продукуючої і права на опанування матеріальних засобів продукції здобуваючої собі кляси не був розложений з одного боку інтернаціональною соціал-демократичною течією, а з другого інтернаціональним комунізмом, то тоді цей рух робітничий міг-би був відіграти велику роль в розбудові нових державних форм на руїнах демократичного ладу. На жаль він в самих зародках застряг в соціал-демократичному русі, котрий не тільки відібрав йому розгонову силу, але обернув його здоровий клясовий дух в демократичну програмову партійну політику, яка на зовні оперує демагогічно забарвленим гаслом „інтересу робітничої кляси“, а в дійсності звертається до маси ані клясово, ані професійно не зорганізованих виборців, себ-то до „суверенного народу“. І цей опортунізм соціал-демократії, яка тільки грається на революційних настроях мас так довго, як довго її здебільша інтелігентські провідники не осягнуть відповідних місць в буржуазно-демократичному парламентарному правлінню — викликав реакцію в так званому синдикалістичному робітничому рухові. Синдикалізм, якого ідейним апельєтом є Жорж Сорель, відмежовується остро від соціалістично-демократичного розкладу і видвигає клясовий принцип з містичною легендою отвертого бою робітничої кляси з світовою буржуазією. І оскільки клясовий принцип, містичний елемент і

тип робітника-продуцента-завойовника та безпощадні борба з демократичним ладом мають в собі певні подібності з клясократичним способом думання — настільки вислід цієї борби, вислід цього внутрішнього завойовання буржуазних позицій робітникою клясою має в концепції Сореля характер анархічно-утопійний. Як має виглядати цей новий лад, який має наступити по розгромі буржуазних держав, про це ми з ідеольгії синдикалізму не довідуємося. Пізніше синдикалізм переняв комуністичну доктрину „диктатури пролетаріату“. Тою розвязкою питання синдикалістичний рух тратить свій клясократичний характер. Бо оскільки навіть удається-б робітничому клясові захопити владу в руки і установити диктатуру „робітничого клясу“ — то ця диктатура переміниться, подібно як це має місце вsovітській Росії, в диктатуру безклясової, ані расово, ані способом продукції та заняття гомогенно (однородно) не спаяної юрби — власне саме не робітничого клясу, а здеклясованого пролетаріату. Бачимо з цього, що в заложенню здорове клясократичне ядро робітничого руху розкладається з одного боку соціал-демократією — з другого комунізмом. Але зовсім без впливу синдикалізм не остав. Він лишив певний клясократичний фермент. Побачимо це на примірі Італії.

IV.

Клясократична ідеольгія і італійський фашизм.

Ми уже бачили з короткої характеристики синдикалізму, що хоч він в певних тенденціях має в собі клясократичні елементи, то все ж таки від клясократичного світогляду він сильно ріжниться. Також італійський фашизм не є чистим клясократичним рухом. Але і в ньому є певні тенденції і певні, сильніші чим в синдикалізмі, клясократичні ферменти. Вправді фашистівський рух далеко ще не завершений і повного виробленого світогляду — як це самі теоретики фашизму признають — не має, але деякі реформістичні явища в ньому можна уже пині відмітити. Передовсім італійський фашизм зреформував синдикалістичну ідеольгію. Відкинув в ній борбу клясів, антидержавне становище робітничих синдикатів (пр. оборона штрайків) і зумів обернути диктаторські наміри синдикалізму на творчу працю над обеднанням по способу продукції гомогенних клясів в одну всеклясову цілість. Відкинув також марксистичний матеріалізм і став на ґрунті встановлення не тільки нового матеріально-економічного, але і морального та духового ладу (в конституції фашизму, т. зв. хартії праці [*carta del Lavoro*], дефініція нації оперта на єдності моральній, політичній та економічній).

Повним клясократичним рухом — як ми уже згадували — фашизм не є. В нім пробиваються і другі неклясократичні тенденції. Заки на ці послідні звернемо увагу, відмітимо перші

за все певні прояви клясократичні в фашистівській державі. Вони пробиваються головним чином в слідуючім:

1) У відкиненню демократичного способу політичної організації, опертого на партійно-парламентарній демократичній системі. На місце демократично-парламентарного застуництва фашизм видвигнув клясократичний принцип застуництва професіонального. Вибори до установчих та законодатних тіл відбуваються через синдикати, які творять окрім корпоративні палати (*camera*). Так пр. синдикати — робітничий, хліборобський, промисловий, торговельний, вільних професій, рукодільний, мистецький і т. д. — мають свої застуництва в відповідних камерах. Всі ці камери разом творять свого рода „професійний, корпоративний парламент“. Характеристично пр. для устрою фашистівської держави є конституція, яку виробив для Фіюме д'Анунціо в т. зв. „*Carta del libertà del Carnaro*“. Основової її є корпоративний принцип організації. Ця конституція розріжнює слідуючі по професіям розділені корпорації: 1) Корпорація робітників промислових, земельних, торговельних і т. д. 2) Корпорація технічних та адміністративних робітників приватних підприємств. 3) Корпорація помічників торговельних підприємств. 4) Корпорація властителів промислових та торговельних підприємств, та землевласників, котрі не є тільки споживаючими паразитарно держателями своїх власностей, але котрі причинюються власною працею до збільшення та уліпшення своїх підприємств. 5) Комунальних урядників. 6) Інтелектуальних робітників (професори, техніки, студенти, мальярі, архітектори, скульптори і т. д.). 7) Вільних професій необнятих пунктом б. 8) Урядників кооперативних установ. 9) Моряків. 10) Корпорація без означеної ясно функції, призначена для виховування та скріплення містичних сил нації в борбі за її існування і за її дальший розвій. Ця схема корпоративного устрою, яка увійшла опісля в склад фашистівської конституції, вказує ясно на реформістичні течії фашистівського руху в напрямі його клясократизації. Коли узглядимо що вона призначена більш для урбанального (міського) устрою, чим і пояснюється сильна диференціація на професії — то поминаючи цю, приміненням до обставин оправдану диференціацію — ми спостерігаємо, що дух цеї конституції відповідає духові клясократичної концепції держави.

2) Клясократичний дух фашистівської держави проявляється також в її спеціальних реформах, які є определені так зв. хартією праці, що є фундаментальною основою фашистівської конституції. Праця в формі інтелектуальний, технічний чи мануальний (рукодільний) определюється хартією праці як соціальний обов'язок. З того соціального розуміння праці випливає обов'язок держави цю працю охороняти, берегти її від капіталістичного визиску та гармонізувати ріжниці між працюючими і працедавцями. В ініціативі окрім синдикатів (корпорації), які організують працю, є автономні; держава має право вмішуватися в працю

синдикатів тільки тоді, коли приватна чи синдикальна ініціатива окажеться за слабою, або коли вона противорічить політичним інтересам держави. Поняття праці як соціального обовязку і індивідуального почину (а не колективного, державою накиненого антиіндивідуального примусу, як в комуністичній державі) є тотожне з поняттям праці в клясократичнім розумінню, котре пр. уже міститься в розумінні самої трудової монархії. Те саме відноситься до поняття власності. І воно потягає за собою в фашистській конституції соціальні обовязки. Право на власність є означене соціальним обовязком приносити нею як найбільше хісна для спільногодобра нації і унешкоджувати всіляке паразитарне користування нею. Це розуміння власності з її глибоким соціальним змістом рівно ж відповідає розумінню власності в клясократичній ідеольгії. Право на власність в розумінні клясократичнім накладає на її посідача означені обовязки, які ростуть пропорціонально до збільшення цеї власності.

В тих важких пунктах є багато споріднення між фашистською конституцією і клясократичним світоглядом. З цього видно, що деякі основні клясократичні ідеї пробиваються в реформістичних рухах західної повоєнної Європи, які на перший погляд ріжнуться від клясократичної ідеольгії. Але з тої спорідненості рішуче ще не слідує, що фашистський рух є уже тепер, в нинішній його стадії чистим рухом клясократичним. Між ним і клясократичною ідеольгією є ще великі ріжниці. В чим вони полягають?

Щоби зрозуміти, в чим вони полягають, треба усвідомити собі положення в Італії в хвилі повстання фашистського руху. На передодні фашистського руху Італія стояла на порозі комуністичної революції. Здеморалізовані демократичним ладом і з того ладу випливаючи загальною мобілізацією під час світової війни маси готовили соціальну революцію: здавалося, що революція проти демократично-буржуазного ладу в Італії є неминуча. І саме цей революційний настрій мас використала фашистська організація, але не на це, щоби тільки знищити існуючий лад — а на це, щоби ці революційні гасла і революційний порив мас обернути не тільки на руйнування старого — але й на будову нового ладу. В тім саме лежить велика творча і будуюча сила італійського фашизму. Це внутрішнє завойовання Італії фашистською революцією відбувалося під гаслами національними, які фашизм протиставив інтернаціональному соціалізмові. Іншими словами, фашистський рух виріс з італійської державно-національної традиції: вождь фашистів сягнув глибоко в традицію, викликуючи маєстатичні картини римської могутності і збуджуючи містичні почування романської раси.

Цей національний патос італійського фашизму послужив за взірець другим націям. На його наслідуванню є опертий також український „фашизм“ („націоналізм“). Але власне наслідування фашизму серед українських „націоналістів“ вказує на брак у

них розуміння факту, що кожда нація має свої власні, ступени її розвитку відповідаючі, закони перероджування і дозрівання та розвитку, і що перенимання живцем чужих ідеологій і механічне прищіплювання їх на чужий ґрунт може бути погубним для даного громадянства, не говорючи вже про те, що таке наслідування проявів чужого життя суперечить самій ідеї всякого ційного націоналізму. В конкретнім випадку не можна ніяк порівнювати внутрішнього фашистівського завойовання Італії з державними змаганнями українськими тому, що італійська фашистівська революція захопила націю державну, а революція на Україні має і буде мати як об'єкт — націю недержавну.

Італія уже пережила була тому пів століття свою борбу за державу і перейшовши цей процес удержання стала повною, завершеною нацією. І тому італійський фашизм має на що опертися своїми всенациональними гаслами: має одне як містично-національне так і расове та територіальне підложжа, сформоване т.зв. італійським рісордженментом (державним відродженням).

Нема натомість тої одної національної віри в недержавній по нинішній день нації українській. Нема одного расового підложжа, нема культурної та релігійної одностайності, нема одної живої традиції, нема обєднуючої всіх сутності минулых подвигів, котрі хоч приблизно далиб порівнятися з Італією. Брак територіальної свідомості на Україні, цеї передумови державної консолідації, робить неможливим перенимання націоналістичних гасел фашизму. Вони не обєднують розпорощеного громадянства України в одну національну цілість — бо підложжа для одного націоналізму на Україні ще нема. Вони, противно, заострять тільки від віків в наслідок недержавності існуючі національні та культурні ріжниці, ріжниці, які щойно державно-територіальним методом політичної організації можна усунути, щоб одно тіло національне з теперішньої ріжнородності витворити.

Але і сам характер італійського націоналізму найбільш віддалений від клясократичного способу думання. Він є зброєю в руках фашистівської партії, яка не вийшла з клясократичних рам і ще не ввійшла в такі рами. В ній найшли ще прибіжище всі ці охльократичні, від землі та продукції відірвані елементи, як останки італійської революції. В фашистівській партії пробивається час від часу цей охльократичний експанзивний дух, який має характер охльократичний тому, що в ній не витворився ще стабілізований тип осілого хлібороба та продуцента лицаря.

Але в процесі свого розвою італійський фашизм уже на наших очах клясократизується. Він набирає що раз то більше цього внутрішнього морального і ублагороднюючого змісту і стремить до створення нового, до клясократичного типу подібного, державного устрою. І власне від процесу клясократизації фашистівського руху залежить ціла його будучність, стабілізація та сила.

(Продовження буде).

Роман Метельський.

З записок гетьманця. Про активність та про „реальну“ політику в гетьманському рухові.

I.

В розмовах зі сторонніми людьми, а навіть і з гетьманцями, не рідко доводиться почути де докір, де критику, а де нарікання, що „гетьманський рух за мало активний“. — „Теоретично ідея гетьманська обґрунтована добре, але-ж практичне життя вимагає практичної праці.“ — „Гетьманський рух є кабінетний.“ — „Ідеольгія гетьманська гарна, але-ж коли та Україна буде, якщо триматися цієї ідеольгії?“ — Іншими словами: „Чим скоріше давайте нам якусь готову Україну!“ — так, наче-би держави та нації „робилися“ на протязі кількох літ, а не творилися цілими десятиліттями, а то й століттями..

Отся нетерпеливість єсть знаменна для українських відносин. Очевидно, що вона, як прикмета способу думання громадянства, ніколи до творчих діл не веде. Вона не допускає доцільноти, витревалости, послідовності, характерності, виробленя певного національного духа, що передавався-би з покоління в покоління, — себто якраз всего того, без чого ані держави ані нації створити не можна. Зате проявами її єсть: доривочність, непослідовність та недоцільність всякої громадянської діяльності, нічим непогамований дух отаманський та опортунізм. Вона у великій мірі причинюється до народження все „нових та свіжих“, а в дійсності вічно повторюючихся та взаємно себе пойдаючих „орієнтацій“, та з того всего випливаючої безголової ніби-то „активності“, яка громадянство тільки розбиває та розпорошує, а всякий ідейний порив до діла в самих початках його на невдалість засуджує. Кара за таку „активність“: Неможливість збудувати власну державу та націю.

II.

Очевидно, що активність у гетьманському рухові потрібна, бо без неї не тільки гетьманський рух, а всякий рух перестає бути рухом, перестає жити. Це аксіом, що заключений у самому слові „рух“.

Яка-ж має бути ця активність у гетьманському рухові? В чим її суть і які її прикмети?

Звісно, що активність в даній організації, чи в даному рухові, тільки така єсть корисна, а через те і потрібна, яка стремить досягнення цілей даної організації, даного руху. Щоби бути доцільною, вона мусить бути звернена все в тому напрямі, на ті дороги і засоби, які досягнення означеної цілі ведуть. Інакше тільки енергія витрачується, а організація, чи рух, не поступають вперед і скорше чи пізніше розлітаються.

В основі гетьманського руху стоїть ідея Української Трудової Монархії. Тільки Українська Трудова Монархія може забезпечити правовість, лад та спокій на Україні та мирне співжиття її мешканців. Метою гетьманського руху, що вийшов з тієї ідеї, є: здійснити ідею Української Трудової Монархії на Українських Землях при помочі створення здорових та міцних клясократичних сил, здібних устоятися і перед капіталістичним і перед комуністичним розкладом. І тому тільки така активність в гетьманському рухові єсть доцільна, отже-ж і потрібна, яка до такої органічної реалізації ідеї Української Трудової Монархії на Українських Землях спричинюється. Отся доцільність це перша передпосилка активності гетьманського руху.

З доцільністю звязані дальші прикмети активності гетьманського руху: послідовність і витревалість. Знаємо нашу ціль: реалізація Української Трудової Монархії; знаємо наші засоби до її досягнення: скріплювання клясократичних елементів серед народу Землі Української; знаємо також, який єсть сучасний фактичний стан українського громадянства. Від сучасного стану до цілі далека дорога... Но все-ж таки вихідною точкою для нашої активності являється сучасний стан нашого громадянства. Систематичною та органічною працею мусимо в ньому творити такі цінності, які постепенно перемінювали-б його в державотворче громадянство, здібне не лиш до територіальної самоуправи, а й до того, щоб політично і культурно асимілювати ті елементи споміж населення України, на яких спирається її кольоніальна залежність від зовнішніх сил. Єсть кілька фаз, кілька ступнів, по яких мусить пройти потрібна для здійснення нашої Ідеї праця. І треба підчеркнути, що ті ріжні фази праці стоять у прямому підпорядкованню одна другій так, що одна з другої органічно виходить, та не можна приміром братися до будови другої чи третьої фази, поки нема ще першої. Одною з тих фаз є й приміром територіальна автономія західних Українських Земель. Та сьогодні державотворчих елементів серед українського громадянства так мало, що коли-б вона сьогодні здійснилася, то — не бувши перед тим як слід органічно підготовлена — вона не тільки не могла-б стати вихідною позицією до дальніої фази державних змагань, але навпаки зайніціювала-б тільки конання всякої української

державної думки взагалі серед „реально-політичного“ угодовства. Як хлібороб вперед мусить землю погноїти, потім орати а потім вже сіяти і аж після того жнива збирати, так само і будова держави мусить відбуватися певними, по собі наступаючими фазами. Очевидно, що така праця вимагає багато повздержливості, терпеливості та головно політичного розуму і витревалості. Розуму мусимо вчитися з добрих і злих досвідів нашої власної історії, а витревалість нам мусить дати віра.

Дальшою прикметою активності гетьманського руху мусить бути: опертя виключно на власні моральні і матеріальні сили. Це підстава, угольний камінь гетьманської ідеольгії. Тому і вся активність, яка до реалізації нашої ідеї стремить, мусить бути побудована на тім принципі. Тільки така політика єсть дійсно реальною і тільки така праця єсть дійсно практичною, яка стойть твердо на моральному і матеріальному ґрунті свого власного народу як самостійний фактор серед ближчих і дальших світових сил; але ні „реальною“ ні „практичною“ не є ані така „політика“, що хоче „зробити Україну“ чи то якимись інтервенційними коншахтами, з яких, крім нещастя для рідної землі, ніколи нічого не вийде, чи то „освідомлюванням“ чужинців і „закордонною пропагандою“, ані така, що за матеріальні засоби для „політиків“ виарендовує „українську справу“ чужим державним інтересам.

З усім вище сказаним тісно вяжеться найважніща прикмета активності гетьманського руху: **принциповість**. Нас обєднує Ідея, ми тай служимо і хочемо її реалізувати. Всяке відступлення від ідеї, хоча-би воно було звязане з хоч-би яким великим хвилевим „реальним успіхом“, ідею нашу ослаблює та віддає нас від нашої мети. Воно веде до безпринциповості, до опортунізму та утилітаризму і в їх наслідку до розєдання, а вкінці до так часто трафляючогося використування ідеї та руху для особистих інтересів провідників такої „активності“.

— Це, що активність гетьманського руху мусить бути строго принципова, не значить, що рух той мав-би стояти осторонь від життєвих подій, мав-би замкнутися перед ними в самозадоволеню. Ні!, він мусить іти з життям, та тільки він не сміє „прислухуватися“ до т. зв. „реальних інтересів“; він не сміє поступатися своїм „Я“, своєю ідеєю, перед т. зв. „практичним життям“, він не сміє цим життям бути викривлений та опанований, але навпаки: У всіх біжучих та змінчivих обставинах життя (політичних, соціальних та економічних) він сам мусить витискати свою печать на тому життю. Отже-ж не в тім заключається практична та реальна політика гетьманського руху, щоби він — поступаючися ідеєю — пристосовувався до хвилевих консталіцій чи орієнтацій та дав себе ними викривити, а в тім, щоби він кожнотакі життєві обставини та консталіції зумів сам, згідно зі своєю Ідеєю, опанувати. Не можна казати: „Теорія теорію, ідеольгія ідеольгією,

це все добре, ми — мовляв — її визнаємо, але-ж ми гетьманці-практики, реальні політики, ми мусимо йти з життям та пристосовуватися до обставин“, — бо не ідеольгію нам треба підпорядкувати життєвим обставинам, „реальним інтересам“, а треба нам повсякчасні обставини змінювати так, щоб вони відповідали нашій ідеольгії. І тоді тільки Ідея вдергиться, переживе всякі хвилеві зміни та не розтратиться в суматоці життєвих обставин або в погоні за особистими „реальними інтересами.“ І тоді тільки вона зможе стати цим національним добром, що буде передаватися з покоління в покоління, зможе статися тою живою, життя безупину оформлюючою державною тенденцією, без якої створення Держави і Нації не можливе.

III.

Першою-ж фазою нашої, державним потребам Землі Української дійсно відповідаючої, і тому в повному цього слова значенню реальній гетьманської праці мусить бути: Притягнення в наші ряди найблагороднішого елементу споміж нашого народу: Людей вояовничих і лицарських, свідомих гідності і чести своєї та Української Землі; людей, що з мірою, цілю і змислом повсякчасно ділають, щоб оформлювати хаотичну дійсність нашу на образ і подобу високих первовзорів життя; людей гордих і свободолюбивих; людей з свідомої і вольної волі своєї, а не з механічної і рабської „дисципліни“, ідейному проводові свому послушних; людей Ідеї своїй віddаних і памяти Духового Прорівника свого вірних; людей розумних, широкі горизонти думкою своєю охоплюючих і тому великої, провідної будуччини Вітчини Української всім серцем своїм бажаючих. З людей цих сформувати живу клясократичну фалянгу, перший фундамент під будову Української Держави — ось завдання першої фази гетьманського руху, а виконування цего завдання — ось в сучасну пору розумна активність та правдива реальна праця гетьманського руху.

Никола Кочубей.

Присвячую пам'яті В. Липинського.

Prolegomena.*)

Беручись, в перший раз після смерті В. Липинського, за писання статті для нашого органу, мушу почати з питання, якому мій покійний друг і учитель надавав найбільше значіння. Це питання шлях із здійснення нашого хотіння.

„Біда“, казав Вячеслав Казимирович, „якщо Бог не дасть нам сил самим здійснити те, чому я присвятив мої „Листи“. Біда! Бо прийдуть інші, яким не буде діла до сути, яким чуже те Велике, якому я віддав решту моїх малих сил. Прийдуть вони лише, аби використати. Візьмуть вони мої „Листи“, підмостять їх під себе та почнуть судити та рядити... І з всього того, чому я віддав стільки сил, — моїх „Листів“, — залишиться лише ще одна зайва література, ще одна зайва теорія, яким буде відповідати ще одна зайва руйнуюча українська практика. Ці практики гірш ворогів... Ворог не може заволодіти душою. А ці можуть плюнути в душу...“

Як завжди, покійний інтуїтивно відчував правду. Відчував, а в останні часи і бачив, що як його кожноточно стереже смерть, так діло його життя стереже найгірша руїна від рук тих, що вміють лише використовувати і не здібні восприняти його думок всією істотою, всією душою своєю.

І сталося... Смерть взяла його в свої обійми, і проти діла його життя повіяло гниллю і смертю.

І чим більш загрожує ця небезпека, тим більш мусимо ми звернути увагу на себе, аби не уподобитись там „іншим“ і не стати покійному гірш ворогів. Тим більшу увагу мусимо звернути на шляхи, якими пійдемо, аби вели вони нас в життя, а не в смерть як „тих інших“... Мусимо й пізнати, хто вони, „ті інші.“

Головну увагу звертав Вячеслав Липинський на світогляд, бо в світогляді бачив він ключ не тільки для розвязання проблеми української недержавності, але і універсальних проблем, стоячих перед людством. В світогляді й треба шукати ключа для розуміння „Листів до братів хліборобів“.

*) Чому Prolegomena? Тому, що кожне слово мусить бути хоч найменшою частиною вступу до Великої Дії на Українській Землі.

Не думав він однаке творити „нового“ світогляду, бо во- сприйняття річей складається і виховується в русі життя. Не думав він ані створити „нового“ способу думаня, ані „нової“ правосвідомості, бо вони органічно народжуються з світогляду. Не хотів він створити ані „нової ідеольгії“, бо ідеольгія є тільки упорядкованим, на підставі правосвідомості, способом думаня; ані створити „нових“ методів і способів осягненя, бо складаються вони в процесі упорядковування життя на підставі правосвідомості. Не стремів він нарешті ні до „нового правопорядку“, бо правопорядок, як ріка, повстae з злиття ідеольгії з методами і способами осягненя.

Вячеслав Липинський взяв на себе завдання більш важке. Він намагався освідомити істнуючий світогляд, аби люде, що живуть цим світоглядом, звязались органічно одним способом думаня, одною правосвідомостю, одною ідеольгією, одним відношенням до методів і способів осягненя, одним гармонійним злиттям всіх цих прикмет світогляду в один Український правопорядок — Українську Державність.

Невидуманих, непорушних, споконвічно істнюючих світоглядів є тільки два. Один, що визнає певний космічний, органічний порядок річей. Тому він визнає над чоловіком істнування висшого, постійного, всезобовязуючого і незмінливого закону природи, Закону Божого. Оскільки чоловік ці закони визнає, і їм підпорядковується, остількиж він стає господарем законів людських та господарем над матерією, бо стає вище від неї.

Другий світогляд приймає світ і чоловіка за ряд чисел, з яких розум чоловічий, або „примус“, або „свобода“ можуть робити довільну кількість комбінацій. Тому він визнає над собою лише всезмінливі закони людського розуму. І визнаючи тільки їх, чоловік стає рабом їх матеріального гніту — рабом матерії. Перший світогляд є осілим, другий кочовим. І оскільки в наш вік безапеляційно властвує світогляд кочовий, остількиж вперту працю приклав В. Липинський для освідомлення свого осілого, хліборобського, як він його називав, світогляду.

Отже коли Вячеслав Липинський висловлював необхідність, аби ми самі здійснили наше хотіння, то розумів він під „нами“ тих, що мають осілий світогляд, бо знов, що тільки в цьому випадку може в наслідок освідомленя створитись гармонійне сполучення способу думаня, правосвідомости, ідеольгії, методів здійсненя та правопорядку. І знов він також, що коли в одному тільки буде порушена цілість і гармонійність, то все стане обманом, брехнею, крутістю, руйною. Бо „не можна“, казав він, „разом служити Богу і Мамоні“. Не можна здійснити ідеольгії осілої методами кочовими. Не можна встановити осілого правопорядку кочовим способом думаня. Це буде гра,

відповідаюча кочовому світогляду, а не творчість, відповідаюча осілюму. Так думав Вячеслав Липинський, коли казав, що хотіння своє ми самі мусимо здійснити.

„Іншими“ вважав Вячеслав Казимирович тих, які не мають осілого світогляду, — кочові елементи та свого роду метисів: скептиків і циніків, що дивляться на світ, на чоловіка, на спосіб думання, правосвідомість, ідеольгію, методи здійснення та правопорядок як на числа, як на атрибути, з яких, приймаючи одне чи відкидаючи друге, можна робити довільні комбінації. Тих, що, принявши ідеольгію осілу, можуть почати здійснювати її без огляду на цілість світогляду. Тих, що, принявши форму, байдуже ставляться до суті. Тих, словом, яких не можна освідомити, бо їм самим треба ще переродитись, аби пізнати світогляд і в ньому діяти.

Богато сил поклав Вячеслав Липинський, аби подвигнути цих „інших“ на переродження. Для них створив він легенду гетьманського роду, для них творив ідеалістичні, позитивні та негативні образи, їм твердив про покуту і реабітацию гетьманства минулого, в надії як іскрою Божою запалити їх на шляхотний порив переродження.

Але знов він і східність кочового, скептичного і цинічного менталітету, знов, що є люде, які вже не можуть переродитись, які можуть тільки перелицовуватись. Знов кочову перфідію, і все-ж таки не хотів їй вірити, а вірив у перемогу Духа.

Як показала дійсність в обставинах відірваних, здеклясованих, здеморалізованих людей — це стало донкіхотством.

Світлий Лицар упав мертвим в боротьбі з перелицьованим на гетьманців гніздом скептичних і цинічних скунксів... Так сталася його найгірша, остання трагедія.

Які ж обовязки залишились для нас живих?

Один тільки. Гармонійне і в цілості і єдності способів думання, правосвідомости, ідеольгії, методів і правопорядку перетворення в життя осілого світогляду.

Це вимагає величезної праці над собою і іншими. В цій творчій боротьбі вже впав один із нас. Стаемо йому на зміну і молимо Бога, аби дав нам силу відроджуючу життя і відвагу, що склоняється, але не покидає перед лицем смерти.

А мінъ.

24.I.1932.

Слово від Видавництва.

Публікація, яку отсім передаємо в руки українського загалу, була в цілості зложена перед роком, ще за життя бл. п. Вячеслава Липинського, за виїмкою статті Николи Кочубея, яка була написана аж після смерті Покійного.

Технічні труднощі перешкодили тому, щоб цей „Збірник Хліборобської України“ зміг появитися друком раніше. Але події, котрі настутили в українськім політичнім життю від часу смерті бл. п. Вячеслава Липинського, не тільки не зробили цієї публікації неактуальною, а й навпаки потвердили всі передбачування Покійного.

Публікація ця є призначена для політично і морально нерозложених кругів українського громадянства без ріжници їхніх переконань. Видавництво, якого заходами вона на світ появилася, вірить, що „Збірник Хліборобської України“ буде скромним причинком до того, щоб ці здорові круги стрепенулися в імя направи українських громадських відносин, в імя очищення українського громадського життя від тої язви розкладу і особистих інтересів на „політиці“, яка сьогодні прожирає всі українські політичні тaborи і грозить тим, що політична і особиста корупція „діячів“ доведе Україну ще раз до повного завмертя національного і політичного, завмертя, з якого — якщо воно наступить — уже ніякого воскресення українському народові ніколи не буде.

Очищення Вітчини нашої, так люто скараної сьогодні за всі вольні і невольні гріхи народу нашого, від язви політичного і особливо морального розкладу є необхідною передумовою того, щоб над українським громадянством запанували не „інтереси“, тільки ідеї. Тільки шляхотне і лицарське стертя між супротивними собі взаємно ідеями і ідеалістами яких-би там не було переконань зможе в будуччині упритомнити всій Вітчині нашій і всьому народові нашому ті правильні шляхи, які зможуть вивести нас із нинішнього, такого для нас ганьби повного стану недержавного народу на рівень Державної Нації.

Ми віримо, що цією одинокою ідеєю, яка серед чесного, лицарського і шляхотного стертя ідей і ідеалістів на нашій Землі вийде побідницею й доведе народ наш до Української Держави, буде наша Класократично-Монархічна, Гетьманська Ідея, завіщана нам нашим невідкажуваним Духовим Провідником Вячеславом Казимировичем Липинським. Це станеться тоді, коли всі

ми, вірні сторонники, добрі друзі і прихильні симпатики цієї Ідеї нашої, себе самих, всю життєву діяльність нашу, кров нашу і майно наше, повсякчасно, що-денно в жертву цій Ідеї нашій приносити будемо. Лиш те, що своїми власними силами і засобами збудуємо й здобудемо, буде трівко збудоване й здобуте, і тому без нічієї підтримки з зовні мусимо самі нести на собі справу нашу, поширюючи її лиш до таких меж, які докладно відповідають кождочасній величині духових і матеріальних сил наших.

Цей скромний „Збірник Хліборобської України“ появився на світ виключно духовими і матеріальними засобами членів „Брацтва Українських Клясократів-Монархістів, Гетьманців“. В пляні цього „Брацтва“ лежить велика видавнича діяльність, якої метою є піднести загальний рівень політичної культури народу нашого поширенням так перекладничих як і власних фундаментальних творів історичних, політичних, фільософічних і ін.. Це піднесення загального духовного рівня серед передових кругів українського громадянства „Брацтво У. К. М. Г.“ уважає необхідною передумовою того, щоб народ наш взагалі зміг стати здібним Державну Ідею нашу як слід розуміти і нею в своїх думках і в своєму діланю перепоїтись.

В переконаню, що зусилля „Брацтва У. К. М. Г.“ знайдуть прихильний відзвук, Видавництво закликає всіх сторонників, друзів і симпатиків Клясократично-Монархічної, Гетьманської Ідеї, щоб вони приняли своїми духовими і матеріальними силами участь у цьому важкому ділі, яке „Брацтво У. К. М. Г.“ несе на собі по заповіту Духового Провідника свого Вячеслава Липинського.

Листи і дописі для слідуючих „Збірників Хліборобської України“, які будуть появлятися неперіодично по мірі засобів „Брацтва У. К. М. Г.“, слід слати на слідуючу адресу:

Dr. W. Kutschabsky,
Berlin-Steglitz,
Ringstrasse Nr. 9/II. r.

Грошеві пожертвви, безпроцентові позички з умовою звортu на якийсь означений речинець, членські паї на Видавничий Фонд, які дають право вгляду в діловодство цього Фонду, і всі інші грошеві посили для „Видавничого Фонду Брацтва У. К. М. Г.“ проситься слати на слідуюче банкове кonto:

Městská spořitelna,
Praha-Vinohrady. — Č. S. R.
(Běž. účet 1049 — R. Metelsky)

При посилці грошей поштовим переказом проситься означення „Běž. účet 1.049 — R. Metelsky“ написати на відтинку піреказу.

За інформаціями у всіх цих грошевих справах слід звертатися на адресу Скарбника „Видавничого Фонду Брацтва У. К. М. Г.“:

Roman Metelsky,
Praha II.,
Resslova ul. 2.
Č. S. R.

„Видавництво Брацтва У. К. М. Г.“ залишає однаке за собою право не приймати ніяких пожертв, позичок і пайів від осіб, з якими не хоче стояти в політичному контакті. Лісти принятих грошевих впливів будуть опубліковані в слідуючих „Збірниках Хліборобської України“.

**Видавництво Брацтва Українських
Клясократів-Монархістів, Гетьманців.**

Справлення друкарських помилок.*)

Стор.	Рядок.	Надруковано:	Має бути:
3	4 зн.	публікації.	публікації,
4	12 зг.	хотінъ	хотіннъ
	14 "	воплощення	воплощення
5	19 зн.	шо	що
7	1 зг.	залежнть	залежить
9	18 зн.	персоніфікуючого	персоніфікуючого,
	15 зг.	здатним	здатних
10	5 зн.	гетманці	гетьманці
10	4 зг.	української	української
12	13-14 "	спільнє поповненя зло- чину, страх	спільного поповненя зло- чину страх
	20 "	місті	місці
	13 зн.	відродження	відродження
	1 зн.	поколінь	поколіннъ
13	20 зг.	ідеалізм,	ідеалізм з реалізмом,
15	8 "	якись	яких
	9 "	спроваджувано	спроваджувано
16	15 зн.	Українському	українському
	5	виїр	вибір
18	21 "	дorghавности	державности
22	20 "	ра взірець	на взірець
	18 "	Причяжних	Присяжних
23	16 зг.	злідно	згідно
	19 "	Липинского	Липинського
7-6 зн.	шансовъ на на успѣхъ	шансовъ на успѣхъ	шансовъ на успѣхъ
24	21 зг.	череззычайно	чреззычайно
26	18 "	семъ часовъ мы. т. е.,	семь часовъ мы т. е.,
	25 "	утра. для	утра для
27	3 зн.	т. е.,	т. е.
28	17 "	"зїзд" констатує,	"зїзд" "констатує,

*) За численні друкарські помилки просимо читача вибачення. Умови друку на чужині є занадто несприятливі, щоб видавати українські писання беззакидно. Читача проситься справити ці помилки в тексті передтим, ніж буде його читати.

Особливі труднощі зустріло Видавництво що-до правописі. Такі народи як ось англійський, французький, чи німецький зберігають одну правопис десятиліттями, ба й століттями без шкоди для своєї загальної грамотності. Але „поступова“ українська нація вспіла за останні десятиліття, особливож за кілька останніх літ уже стільки разів „реформувати“ свою правопись, що серед того хаосу, який настав у наслідок цього, уже нікому не відомо, чого триматися. Видавництво було отже зневолене вернутис до тої правописі, якої вжито в виданих у 1919—1926-ому р. „Листах до братів-хліборобів“, щоб не мусіти — я це роблю сьогодні всі інші українські Видавництва — рятувати себе перед цим правописним хаосом видуманям якоїсь окремішної власної правописі. Згідно з цією правописю подвоюються шелестівки *н*, *л*, *т*, *д* перед закінченням -я в залежності від наголосу, отже: життя, шукання, але — закінчення, думаня. Подвоєні шелестівки остаються в 2. відм. множини, напр.: питаннъ, по-ннятъ, але закінченъ, думанъ. У „Вступнім слові“ залишило правопис інтерпункцію манускрипту бл. п. В. Липинського. У всіх передрукованих творах (як „Комунікат“ бл. п. В. Липинського і „Комунікат Брацтва У. К. М. Г.“) збережено правопис дневників, у яких даний тыр був друкований вперше. Теж само в передрукованих листах і документах залишено — і в пізніших „Збірниках“ буде залишено — правопис оригіналу.

(Замітка Видавництва).

29	16 зн.	Козіміровичем	Казіміровичем
32	27 „	членаму	членами
33	5-6 зг.	протилежних	протилежних
	7 зн.	тілки	тільки
34	7-8 зг.	моїх однодумців	моїх і моїх однодумців
35	14 „	методом	методом,
36	1 „	Монархістів	Монархістів
39	23 зн.	разкладу	розкладу
	3 „	положенню	положеню
40	17 зг.	подобається	подобається
	20 зн.	відношенню	відношено
	19 „	відношенню	відношено
	14 „	українцями	Українцями
	1 „	сполучення	сполученя
41	2 зг.	паневропейської	паневропейської
	13 „	польського	польського
	19 „	понять	понятть
	4 зн.	Аджек	Аджек
42	2 „	завдхи	завжди
43	16 зг.	повинні	повинніб
	16 зн.	році землі	році, землі
	2 „	цькувань	цькувань
	1 „	оклевечування	оклевечуваня
44	5 зг.	оклевечування	оклевечуваня
	14 „	щоб-як на	щоб — як на
	31-30 зн.	населення	населеня
	28 „	утяжлиного	утяжливого
	21 „	упереджень	упередженнь
46	1 зг.	Річи посполитої	Річипосполитої
	21 „	знущань	знущань
	23 зн.	жидів	Жидів
	1 „	понять	понятть
47	5 зг.	нібо-то	ніби-то
	7 зн.	творчоти	творчости
48	3 зг.	який	яка
	15-16 „	тільки пів — і чверть інтелігентщину	тільки пів- і чверть-інтелігентшину
	24 зн.	понять	понятть
	20 „	завдань	завдань
	11 „	богато	багато
49	22 „	досконалення	досконаленя
50	7 зг.	розв'язання	розв'язаня
52	3 „	мадярофільські	мадярофільські
	8 зн.	жидів	Жидів
	4 „	істнування	істнування
53	10 зг.	шотляндці з англійцями	Шотляндці з Англійцями
	24 зн.	істнуванню	істнуванню
	9 „	рішеннях	рішенях
	4 „	Революцію	революцію
54	9 „	роспорядимости	розпорядимости
55	12 зг.	Аргон	Арагон
56	4-5 „	освідомлення	освідомленя
	20 зн.	зміцнення	зміцненя
	18 „	істновання	істнованя
57	5 зг.	більше менше	більше чи менше
	17-18 „	оформленню	оформленю
59	12 зн.	весняні	весняні
61	8 зг.	синдакалізм	синдикалізм
62	3 „	відкіненню	відкіненю
	16-15 зн.	узгляднімо що	узгляднімо, що
64	3 „	створення	створеня

ЗМІСТ.

† *Вячеслав Липинський*, Вступне слово.

† *Вячеслав Липинський*, Комунікат.

Комунікат Брацтва Українських Клясократів-Монархістів, Гетьманців.

Під осуд українського громадянства.

Василь Кучабський, Завдання гетьманського руху на Західній Україні.

Володимир Залозецький, Прояви клясократичного світогляду в реформістичних течіях Західної Європи.

Роман Метельський, З записок гетьманця.

Нікола Кочубей, Prolegomena.

Слово від Видавництва.

Справленя похибок.

Ціна: В краю 2.— зол.; в Чехії 8 ч. кор.;
в Німеччині 1 мар.; в Австрії 2:20 шіл.;
в Америці 30 цент.